

AZÉRT A POLITIKA AZ ÚR

Az önkormányzati multipozicionális elit kialakulása Magyarországon

Dénes Attila–Marelyin Kiss József

A tanulmány a magyarországi helyi és országos politika viszonyát vizsgálja az önkormányzati vezetők parlamenthez fűződő intézményes viszonya alapján. A megyei jogú városokra vonatkozó adatokat felhasználva az önkormányzatok politizálódásának, illetve a pártok önkormányzatosodásának problematikáját járja körül.

A helyi hatalom a rendszerváltozás előtti tanácsrendszerben nem volt más, mint a központi döntéshozatal meghosszabbítása, amely csak egy mindent átható politikai vertikum részeként működött, működhetett. (Horváth 1996) A helyi hatalmat képviselő önkormányzatok közigazgatási értelemben ma már a központi hatalom „helyi delegáltjaként” vannak jelen a lokális közösségekben, a politikai dimenzióban betöltött szerepük szerint pedig a közügyekbe való polgári beleszólás és részvétel lényegi terepeként működnek. „A demokrácia eredményesen és természeténél fogva helyi” premisszából kiindulva (Chandler és Clark, 1995: 772), azt gondoljuk, hogy az önkormányzatok politikai-társadalmi rendszerben betöltött stabil pozícióját alapvetően e kettős szerepvállalás határozza meg.

Az önkormányzatiság szükségességét megfogalmazó normatív tételről, mely szerint a központi hatalom annál erősebb, minél jobban intézményesedett, befelé és kifelé is közvetíteni képes helyi önkormányzatokra támaszkodhat; és ellenkezőleg, a helyi autonómiák és önkormányzatok hiányában a központi hatalom is csorbát szenved, (Böhm 1987: 105). Sokan tehát azt gondolták, hogy a rendszervált(oz)ás után a társadalmi rend egyik alapvető szabálya az önkormányzatiság lesz. Az önkormányzatok azonban jóval tovább hordozzák az 1990-es törvényt, illetve a genézis következményeit. S lassan a tizenötödik év elteltével is csak azt mondhatjuk el, hogy ez a főszabály, az önkormányzás lehetősége, valamit szervezeti alrendszere még „erősen alakulóban van”. S máris mutatkoznak a reformszükségletek, meg a reformtehetetlenség. Amit viszont biztosan lehet tudni: az önkormányzatok – amennyiben hatékonyan akarnak működni – mindig és minden időben a központi hatalom stratégiai partnerei és egyben versenytársai lesznek.

Pártok helyben. Alig néhány évvel a rendszervált(oz)ás után már megfogalmazódott az a vélemény, miszerint az új önkormányzatok az egypártrendszer tagadásaként jöttek létre, a

gyakorlatban viszont mégis a mintakövetés szabályai szerint alakultak meg. Az önkormányzatok intézményesülésében, a helyi közélet szervezésében a pártok már 1989–1990-es választások idején meghatározó szerepet játszottak. (Horváth 1996) A pártok lokális „honfoglalása” nemcsak hogy nem ért véget, de a folyamat ma is tart, a pártok befolyása erősödött; a 2002-es választások idején minden eddiginél jobban meghatározták a helyi politikai térképeket, a választási eredmények alakulását. A pártok egyre nagyobb szerepvállalása a hatást kölcsönhatássá alakította: ma már nemcsak az országos pártstruktúra képződik le az önkormányzati politika struktúráiban, de a (széles értelemben vett) önkormányzatok is egyre meghatározóbb módon jelennek meg a pártok stratégiáiban.¹ A helyi politika felértékelődött s ma már a pártok közel sem *ad hoc* módon „nyúlnak bele” az önkormányzati ügyekbe, hogy mondjuk maguknak jelölteket (kádereket) szerezzenek vagy nyerjenek meg a különböző szintű és típusú választásokra.² Az ismertté vált, sikeres helyi politikusok kapcsolati tőkéje, anyagi-szervezeti háttere, fontosságának fel- vagy beismerése újabban, 1998 óta jól megfigyelhető a pártok választási stratégiájának alakításában. A káder hatásköri, a nómenklatúra listák ugyan megszűntek, de ha ma elkészítenénk a pártok elmúlt tíz évének archontológiáit, valószínűleg mindenkit meglepő eredményre jutnánk: a parlamenti választásokon versenyképes pártoknál az önkormányzati emberek nagy befolyással rendelkeznek, s egyre jobb esélyekkel indulnak mindenféle *választási versenyen*.³ A pártok vezetői egyre nagyobb szükségét látják a „helyi erő” bevonásának (vagy egy-egy város elfoglalásának, megtartásának), amelyek a pártok presztízsét növelik, pénzügyi és szervezeti hatalmát erősítik. Az önkormányzati vezető tisztségek iránt mutatott egyre nagyobb központi figyelem talán nem egyéb egy kényszer-jelenségnél, amelynek egyik oka a pártok szegénységében és gazdasági helyzetük instabilitásában keresendő. Az önkormányzati oldal képviselőitől gyakran hangzik el érvként, hogy a kettős tisztségű (önkormányzati és parlamenti) politikusok hatékonyabban dolgozhatnak régiójukért, településükért. Az önkormányzatok a helyben jól teljesítő embereiket ezért egyre gyakrabban és hatékonyabban delegálhatják az országos politikába. A politika országos porondján egyre nagyobb szerepet kapnak a „helyi iskolából” érkező (talán pragmatikusabb) politi-

kusok; egyre inkább szerepe lesz a földrajzi-társadalmi helynek és tér(ség)nek, nagyobb befolyásuk lesz a kisebb-nagyobb régiók érdekeit összehangoló alkalmi társulásoknak vagy választási szövetségeknek. Talán nem kell túl sok idő és a helyi politikusok felismerik, hogy a központ–hely rendszerben szerepük akkor teljeseedik ki, ha pártállástól függetlenül pozícionálni tudják magukat általánosabb érdekek, többféle elvárás mentén.

A helyi erőviszonyok egyre több helyen és egyre gyakrabban keresztbe metsz(het)ik – erősíthetik vagy gyengíthetik – az országos pártok választásokon elért pozícióit. Ugyanakkor az önkormányzati érdekek gyakran szembe kerülhetnek a központokban megfogalmazott általános pártérdekekkel, értékelvekkkel. A hely és a központ politikai intézményekre épülő kapcsolata így válik egyre szorosabbá, miközben megőriz egyfajta tagoltságot is. Az önkormányzatok egyre jobban integrálódnak egy központi pártpolitikába, de nem végérvényesen; megőrzik a jellegükből és érdekeikből adódó sajátosságait. A parlamenti és helyhatósági választási eredmények kölcsönhatása, valamint az egyéni politikusi életutak alakulása alapján prognosztizálható, hogy a 2020-ig, újabb másfél évtizedig is eltarthat az önkormányzati multipozícionális elit kialakulása, illetve a rendszerváltó politikai elit „átszíneződése”. Amelyet sok más egyéb részfolyammal együtt az új politikai osztály kialakulásának is nevezhetünk.

A pártok önkormányzatokba való „benyomulását” alapvetően kétféleképpen lehet értékelni: a helyi politikai tagoltságok pártok és frakciók általi intézményesülése segíti a plurális érdekek megfogalmazását és hatékonyabbá teszi a gyakorlati cselekvést. Ugyanakkor a pártok alapvetően ideológiákra épülnek, amelyek természetesen nem a helyi problémák megoldására irányulnak, legfeljebb egyfajta keretet adnak a különböző típusú érdekek ütköztetésére és a megoldási lehetőségek kiválasztására. Minél erősebb a politikai intézmények jelenléte egy-egy településen, annál nagyobb az esély „túlpolitizáltságra”, amely gyakran gátolja, elnyomja a sajátos helyi érdekek artikulációját, és politikai-hatalmi számítások szerint határozzák meg a cselekvési stratégiákat és teljesítik a helyi igényeket.

A központi és helyi érdekek egyeztetése alkalmanként történik s a pártok helyi szereplői (testületek, polgármesterek stb.) – amúgy jogosan, specifikus érdekeket, racionális érveket követve – gyakran nemcsak eltérnek, de szembe is fordulnak a központi irányelvekkel. A helyi politika szereplői számára ez egyaránt jelent rizikót és lehetőséget. A pártok, mivel mindig nyerni akarnak, s a versenyképes jelölt-keresési folyamatban – akarva-akaratlanul – egyre inkább kötődnek városokhoz, kisebb-nagyobb régiókhoz. Legyen szó akár országgyűlési, akár helyhatósági, megyei, sőt majd mostantól európai uniós választásról, a szavazók csoportja „mindig” ugyanaz, egy-egy helyen lakó, a helyet „használó”, differenciált igényeket megfogalmazó tömeg. Talán éppen ebben a stabilitásban rejlik az önkormányzatok érdekérvényesítő ereje.

A személytelen pártok „eltávolítják, egyben értelmezik a lokális aktualitású problémákat” (Horváth 1996: 118), miközben az önkormányzatok legfontosabb érdeke, hogy megoldják azokat. Alapvetően ebben a kettős, ideológiai-pragmatikus működési dimenzióban vizsgáljuk a helyi politika országosba való belépését, illetve arról való egyidejű leválását, a központi intézmények és az alapvetően helyi érdekeket képviselő (vagy képviseli

szándékozói) önkormányzatok kapcsolata és kölcsönhatása révén. Témánkhoz alapvetően önkormányzati oldalról közelítünk, amikor polgármesterek politikai karrier-pályáinak alakulásában követjük az ország (központ) város (hely) viszonyrendszer alakulását és csak érintőlegesen foglalkozunk az országos politika „önkormányzatokon kívüli” részével. Az önkormányzati vezetők parlamenthez fűződő intézményes viszonyát jellemző *kettős tisztség* fogalmunk tehát a polgármesterek országgyűlési képviselőségre való alkalmasságát, törekvését, s a két tisztség egyidejű betöltésének törvényes lehetőségét jelenti.⁴

Vizsgálati terepünknek a megyei jogú városokat választottuk, mivel a hatalom-közvetítő intézményeinek száma és szervezete alapján mért *központ-hely* közötti „politikai távolság” a nagyobb városokban a legkisebb, így a pártok és a helyi érdekek kapcsolatára, a politikusok kettős (országos és helyi) szerepvállalására, s mindezen keresztül pedig az önkormányzatok pozíciójának alakulására ebben a mintában találjuk a legjobb példákat.⁵ A megyei jogú városok kiválasztását egyébként nagyságbeli jelentőségünk túl még az a választás-technikai tény is indokolja, hogy a 22 város 40 országgyűlési választókerületet is lefed, így a mindenkori polgármesterek közigazgatási működési területei és a politikai földrajzi határok teljes mértékben egybeesnek.⁶ Az országos és a helyi politikák számtalan összefüggését, a tisztség-halmozás esélyét, az önkormányzatok politizálódását, illetve a pártok önkormányzatosodásának szemléltetését ezek az egyértelmű közigazgatási, társadalmi és politikai keretek megbízhatóan, akár statisztikailag is ellenőrizhető módon lehetővé teszik.⁷

Választást befolyásoló személyek és pártok. Egy-egy választási döntést a legritkább esetben hoznak meg kizárólag egyetlen szempont alapján. A pártok és a személyek egymástól hol jobban, hol kevésbé elváló értékelését kiválóan mutatják a potenciális szavazók döntését meghatározni szándékozó vélemény-kutatások adatainak trendszerű alakulása.⁸ Az első helyhatósági választások eredményével kapcsolatban megállapítást nyert, hogy 1990-ben a kisebb településeken alapvetően a jelöltek személye (ismertsége, tevékenysége) volt a fő döntési tényező. A pártok csak a nagyobb városokban tudtak egyáltalán megalakulni, felkészülni és hatékonyan szerepelni; „Megjegyzendő, hogy az önkormányzati választásokon a pártok közül a legnagyobb erőt a parlamenti pártok mutatták fel, mind a jelölést, mind a megszerzett mandátumokat illetően”. (Farkas és Vajda, 1991:30)

A döntést meghatározó tényezők között a személyek (személyiségek), valamint a pártháttér súlyának alakulását vizsgáltuk részletesebben.⁹ A megyei jogú városok vezetésére vállalkozók motivációit a verseny-helyzettel magyarázzuk, hiszen egy-egy városban a jelöltek száma, esélyessége, cserélődése már önmagában is információkkal szolgálnak a jelöltekről, az őket támogató pártok stratégiáiról, esetleg politikai ambícióikról és teljesítményeiről. Arra is találunk azonban példát, hogy egy-egy nagyvárosi versenyben egy jó (a riválisénál jobb) párttal is meg lehet nyerni egy kiélezett helyi választást. (A párt pillanatnyi „szervezeti állapotát” és erejét többnyire a tavaszi parlamenti választásokon való szereplés határozza meg.)

A megyeszékhelyek polgármestereinek karrierjét, újraválasztási arányait tekintve azonban arra a következtetésre jutunk,

hogy a győzelemhez mindenekelőtt egyenletesen jól teljesítő, már bizonyított és megbízható jelöltekre van szükség. A polgármester minden településen az első embernek számít, aki meghatározó része a mindenkori helyi közéletnek. Ennélfogva ritka az a település, ahol nem a polgármester személye és tevékenysége kapja a legnagyobb nyilvánosságot, bárhogya is ítéljen a köz véleménye.¹⁰ Egy botránymentesen dolgozó polgármesterek (és politikusként általában) a „szemmel tartott” állapot nem jelent automatikus újraválasztást, mert a választásra az ellenjelöltek is készülnek: folyamatosan keresik a támadási felületet, bírálják, a leggyakoribb kifejezést használva „teregetik a szennyest”. Ezzel együtt (a példák többsége ezt mutatja) egy megbízható, eredményes, jól kommunikáló városvezetővel szemben az ellenfelek meglehetősen nagy, sokszor behozhatatlan hátránnyal indulnak.

A választást meghatározó tényezők és alakulására minden ciklusban találunk releváns példákat. 1990-ből egyetlen, Balsay István, illetve Székesfehérvár esetét tudjuk kiemelni; témánk szempontjából a „Balsay-szindróma” alapos elemzése alapvetően fontos. A hatalomváltást szükségszerűen kísérő elitváltási folyamatban ugyanis ő volt az egyetlen, aki tanácselnöki hatalmát 1990-ben polgármesterségre tudta konvertálni.¹¹ (Két tanácselnök kollégája, Csabai Lászlóné Nyíregyházán, Balogh József Győrött olyan helyzetbe került, hogy ugyan bekerültek az új önkormányzati testületekbe, de a rendszerváltó lázban esélyük sem volt arra, hogy vezető tisztséget szerezzenek. Persze száműzetésük nem tartott sokáig, 1994-ben mindketten visszatértek városuk élére.¹²) 1994-ben, a közvetett polgármester-választási rendszerből „szabadulva” indult a legtöbb jelölt, összesen száz személy. A függetlenek száma tizennégy volt és akadtak olyan városok, ahol két „pártsemleges” jelölt is elindult (Győr, Pécs, Szeged).¹³ Az országos pártoktól függetlenül mindössze egyetlen egy jelölt (Ringelhann György) nyert Egerben, a többi független általában a sorrend-listák végére szorult. Az induló jelöltek száma némileg magyarázza a helyi pártpolitikai erőviszonyok mellett az újraválasztott polgármesterek teljesítményét, mi legalább is így gondoljuk. 1994-ben Hódmezővásárhelyen – egyedülálló módon – csupán két jelölt akadt: Rapcsák András és Lehmann István (utóbbi Csongrád megye szocialista közgyűlési elnöke). A másik végpontot azok a városok képezték, ahol rohamzerű verseny indult a polgármesteri tisztségért. Hét-hét jelölt indult Győrött, Kecskeméten és Tatabányán, míg Pécsen, Sopronban és Veszprémben hat személy neve került rá a szavazólistákra.

1998-ban, a tavaszi parlamenti választási eredmények, a helyi erőviszonyok letisztulása és szerveződése, valamint az előzőekben már közvetlenül (legitimált módon) választott polgármestere értékelhető tevékenysége negatívan befolyásolta a jelöltek számát. (És persze a szabad demokraták összeomlása, hiszen a párt történetének legnagyobb szavazat veszteségét elszenvedve szinte teljesen kiszorultak a nagyvárosi versenyből.) Alapvetően emiatt történt, hogy 1998-ban megcsappant a jelöltségre vállalkozók száma: az 1994-es 4,5 személyes városenkénti jelölt-átlag 4-re apadt (összesen 88 kandidátussal).¹⁴ A tizenkét független jelölt közül egyedül Bencsik János lett polgármester.¹⁵ A pártháttér elvesztése „nem viselte meg” Bencsik Jánost sőt, 1994-hez képest nemcsak hogy jobb eredménnyel győzött a hét jelölt között, de támogatóinak számát is jelentő-

sen megnövelte.¹⁶ Az eredmények ismeretében elmondhatjuk, hogy 1998-ban a megyei jogú városok polgármester-jelöltei már szisztematikusan számolhattak a májusi parlamenti választások eredményeivel, mint a helyi választásokat befolyásoló tényezővel. A parlamenti választások megnyerése, a kormányzati befolyásolás irányát és mértékét már az eredmények pusztán felsorolásakor sejteni lehet; 1998-ban már az is látszik, hogy a jó teljesítményt nyújtó politikusok győzni tudtak párt vagy pártok támogatásával, vagy éppen pártok nélkül, esetleg még pártokkal szemben is. Persze a győzelem nagysága, vagyis a szavazatok aránya, illetve a támogatók abszolút száma meglehetősen nagy eltéréseket mutatott. A kép még meglehetősen töredezett, mindenre van példa. Kaposváron Szita Károlynak már csak egy kihívója volt, mert előre sejteni lehetett a már „birtokon belüli” kormánypárti polgármester elsőpró (80 százalékos) győzelmét. Pécsen lecsökkent ugyan a jelöltek száma, de a Fidesz májusi sikeres szereplése sem erősítette meg eléggé a jobboldali koalíció jelöltjét, Trombitás Zoltánt, s így a szocialisták ellenzéki jelöltje, Toller László végül biztosan legyőzte.¹⁷ Sopronban ugyan az a helyi párt (Szövetség Sopronért) adta ugyanazt a személyt a város élére: Gimesi Szabolcs mindkét esetben az MSZP jelöltjét utasította a második helyre. Veszprémben hatról négyre apadt a jelöltek száma, de míg az előző két városban meglehetősen szoros eredménnyel születtek meg a győzelmek, addig a kétpárti (szabad demokrata–szocialista) támogatással induló Dióssy László könnyedén és fölényesen, 21,5 százalékkal győzte le a jobboldali koalíció jelöltjét. Az MSZP nagy szerencséjére gyorsan „megtalálta” Nagy Imrét, miután 1994-ben listáról bekerült a város képviselő-testületébe. 1998 őszén kemény választási harcban győzte le, a harmadszori újraválasztására készül, Fidesszel „megerősített” Ringelhann Györgyöt¹⁸, aki akkor a már nyolc éve irányította a hevesi megyeszékhely életét. A sor végére kívánczik az elgyengült SZDSZ három nagy vesztesége: Debrecen, Dunaújváros és Szombathely.¹⁹ A dunaújvárosi időközi választáson a helyi képviselőből parlamenti képviselővé avansált Kálmán András 60 százalékos szavazati aránnyal „elfoglalta” a polgármesteri tisztséget is, s ebben a lehető legszélesebb, ötpárti koalíció sem tudta feltartóztatni. Kálmán András karrier-története az egyik legérdekesebb történet; először listás képviselő, de már bizottsági elnök, majd képviselő-jelölt, aztán egyéni kerületről másodszer lett helyi képviselő, s először tisztségviselő, alpolgármester; 1998. májusban a szocialista gyengélkedés idején a városban parlamenti képviselő, 1999-ben a város első embere lett.

2002-ben 87 személy kísérelte meg, hogy valamely nagyváros polgármestere legyen. Legnagyobb tolongás Dunaújvárosban és Pécsen alakult ki, ahol hat-hat jelölt neve került a szavazólapokra, (korábban mindkét városban négy-négy jelölt indult). Hódmezővásárhelyen a Rapcsák András halálát követő egyfajta interregnum egyszerre megduplázta az aspiráló jelöltek számát. Hasonló szívéhatás érvényesült Sopronban, ahol több jelölt előtt is felcsillant a remény, hogy nem egy tisztségében maradni akaró polgármesterrel kell felvennie a versenyt. A korábban mindkét alkalommal győztes helyi párt, a Szövetség Sopronért a kialakult vákuumot megfelelő versenyképes jelölttel nem tudta betölteni; az erősebb, „igazi” pártokkal szemben elvesztette a polgármesteri tisztséget, s ezzel a választásokat is.²⁰ Kocsis Imre Antalnak (SZDSZ) 1994-ben Szekszár-

don még csak a jobboldal jelöltjével kellett versenyeznie, 2002-ben már a tavaszi szocialista nyertessel is farkasszem kellett néznie. A hármas viadalban Kocsis Imre Antal 902 szavazót (13%) veszített, de még így is nyerni tudott, immár harmadik alkalommal.²¹ A pártsemlegességet hangsúlyozó függetlenek száma több mint felére csökkent: csupán öt jelölt vállalkozott arra, hogy pártháttér nélkül induljon harcba. A függetleneket a korábbi választásokhoz képest jóval nagyobb számba induló, helyi érdeket és pártfelettséget hirdető lokálpatrióta szervezetek, egyesületek „váltották ki”.

Négy városban (Nagykanizsa, Sopron, Szeged, Szombathely) nem indult újra tisztségéért a hivatalban volt polgármester, s ez mindjárt a jelöltek magas számát eredményezte. Szeged az ellenpélda, ahol négy évvel korábban, 1998-ban még öt jelölt indult, de 2002-ben csak hárman szálltak versenybe. Tudjuk: a helyi elképzelések és a központi direktívák konfliktusa miatt a Fidesznek nem akadt olyan jelöltje, akit a jobboldali blokk egyöntetűen elfogadott volna.²² A „csak” támogatott, de független jelölt ugyan össze tudta tartani a négy évvel korábbi szavazóbázist, de ez nem bizonyult elégségesnek a megnövekedett szavazási részvétel miatt, s a jobboldal számára Szeged így „esett el”.²³ 2002-ben, a pártversenyben kiélezett szituáció miatt pedig szinte mindenhol új szavazatokra volt szükség a győzelemhez, s aki a szavazók mozgósításában lemaradt, az csak a szerencsében bízhatott. Veszprémben, lévén hogy az SZDSZ és az MSZP megegyezett a közös jelölt, Dióssy László személyében, egyetlen kihívó (a jobboldali Lakatos Antal) akadt. A magát „integrátor” személyiségnek nevező Dióssy László háromezer szavazatos főlényvel kapott újabb mandátumot a város vezetésére.²⁴ Pap János Békéscsaba polgármestere nem nevezi magát integrátor személyiségnek, ő „csak” ebben a szellemben vezeti városát 1990 óta.²⁵ Csabai Lászlóné kihívói is választásra fogytak; 2002-ben a másodszor is „kötelességszerűen mindenhol elinduló” Fazekas Jánost, valamint az SZDSZ-es Felbermann Endre korábbi alpolgármesterét „söpörte le”, miközben megmásképp szerezte 1998-ban is jónak számító eredményét. Zalaegerszegen Gyimesi Endre meg tudta őrizni pozícióját a „szűkülő” versenyben. A zalai megyeszékhely a választást eldöntő humán tényezőket megintcsak jól példázta: Gyimesi Endre (kormánypárti vagy ellenzéki helyzetben aratott) győzelmei mellett, a kihívó MSZP-jelöltek eredményei pártjuk mindenkor országos választási szereplését képezték le. 1994-ben, a nagy szocialista győzelem idején az MSZP polgármesterjelölt, Kremzner István 30,84 százaléknyi szavazatot gyűjtött be. 1998-ban, mikor az MSZP ellenzékbe kényszerült, Kárászné Rác Lúdia ennél 10 százalékkal gyengébb eredményt produkált. 2002-ben, amikor a legnagyobb párttámogatására lehetett számítani a szocialista Horváth László megháromszorozta szavazóinak számát, és így a szavazatok 44,13 százalékát kapta. Az eddig minden választáson lecserélt szocialista jelölt támogatottsága Zalaegerszegen most is csak a második helyre volt elég; jól látható tehát, hogy egy jól teljesítő polgármestert nehezen lehet kiakolbólítani helyéből. Ellenfelei ugyan pártjuk mindenkor parlamenti szereplésével összhangban jobban vagy rosszabbul pozícionáltak magukat, de győzelemre egyiküknek sem volt esélye soha.

Összegezve a választások mögötteseiről mondottakat, az „abszolút” esélyes polgármester-jelölt: mindenekelőtt tényle-

ges eredményeket tud felmutatni, innovatív módon vannak merész és előrelátó ötletei, stratégiákban tud gondolkodni, képes a kompromisszumok (koalíciók) megkötésére, tudja, hogy „egyedül nem megy”; a képviselő-testületet cselekvő és döntésképes állapotba hozza, a feladatokat-munkát elosztja; programot hirdet. S ezen felül még a kormányt alakító többségi párt támogatását is bírja. Az ellenkező, a biztos bukáshoz vagy sikertelenséghez vezető út is meglehetősen világos: egy város általános (abszolút vagy relatív) lecsúszása, a versenyképesség csökkenése, az elégtelen, rossz vagy helytelen kommunikáció, a botrányok és a rossz konfliktusok; no és egy gyenge vagy gyengélkedő párt. Ilyen muníciókkal azonban ritkán indulhatnak és indulnak el jelöltek, de azért persze erre is van nem egy példa. Ehhez képest verseny-feltétel „könnyítésnek” számít, hogy a választók sem maximalisták; az újraválasztási feltételeket egyik ciklus alatt is lehet teljesíteni. A türelmi vagy tanulási idő megadását egyebek között az a tény is bizonyítja, miszerint az időközi választásokon nyertes polgármestereket a „rendes” választásokon szinte kivétel nélkül újraválasztották (ha elindultak korábbi tisztségükért).²⁶ A polgármesterek többségükben kapnak elég időt a bizonyításra, s rajtuk, tudatosságukon is múlik az, hogy a lehetőséget kihasználják-e.²⁷ A közvélemény nem egyik percről a másikra fordul ide vagy oda; az értékelésben inkább éveket tartó folyamatokkal kell számolni. Ideális jelölt nincs, de jó jelölt van. Jó jelölt az, aki versenyképes, győztes pedig az lesz, aki bizonyos tekintetben jobb (alkalmasabb, tapasztaltabb, hatékonyabb apparátust s több pénzt mozgósít stb.) mint ellenfelei. A valóságban tehát a képlet személyes elemei sikeresen pótolhatják a hiányzó szervezeti tényezőket; és fordítva: egy lendületben lévő párt „belökhethet” szinte bárkit a polgármesteri székbe. (Ritkán ugyan, de az is előfordulhat, hogy a személyes tényezők teljesen elnyomják a pártok jelentőségét: ilyenkor a rivalizáló pártok ugyanazt a jelöltet támogatják.²⁸) A mindenkor kormánytal „szembenálló” (tehát ellenzéki helyzetben lévő) polgármesterek helytállása bizonyítja, hogy a képlet még a párt vereségét is elbíri. (Sőt, kisebb városokban személy és támogató párt bizarr kapcsolatára is találunk példát.) A párt-hovatartozás fontossága viszont felerősödhet akkor, ha a közvélemény a városvezetés tevékenységét alulértékeli, vagy a mandátumát kitöltő polgármester nem vállalkozik újabb megmérettetésre.²⁹

A szavazatokért folyó versenyben a jelöltek párt-háttérét a választások szigorú jogi szabályozása szinte megköveteli. A függetlenek mára majdnem teljesen kikoptak a parlamenti vagy városvezetői mandátum-versenyből. Nekik két lehetőségük van: vagy pártot keresnek vagy pártot csinálnak maguknak (A különböző neveken fellépő lokálpatrióták megjelenése amúgy is többnyire pártokon belüli vagy pártok közötti konfliktusokhoz köthető.) A lokálpatrióta szervezetek szerepének megítélése ambivalens: vannak, akik a helyi érdekek felismerését (a pragmatikus feladatmegoldó civileket) üdvözlik megjelenésükben, mások viszont transzmissziós szerepük miatt „álcivil” szervezeteknek minősítik őket; eszerint csupán arra való, hogy az egyes pártokból kilépett, kizárt stb. politikusokat a szavazók segítségével bejuttassák a városi döntéshozó testületekbe.³⁰ A lakosság plurális érdekeire utaló lokálpatrióta szervezetek, egyesületek választásról választásra növekedő száma mellett az is tény, hogy ezek gyakori esetben kötöttek koalíciót valamely or-

számos párttal. Azt mindenesetre meg lehet állapítani: a helyi szervezetek megjelenése a hely-specifikus érdekek egyre hangsúlyosabb artikulációját fejezi ki. A választásokon való, egyre gyakoribb koalíciós részvételük azonban azt tükrözi, hogy „izolált” helyi érdeket hangoztatva ma már nem lehet nagyvárosban választást nyerni. A helyi érdek (párt)politikai realitásokhoz való igazítása pedig leginkább a lokálpatrióta vezetők érdekeit szolgálja.

A vegyes választási rendszer következtében a választási győzelem nem lehetséges ismert, bizonyítani képes „hús-vér” jelöltek nélkül. A pártok helyi eredményeit sok esetben egy-egy tárgyan vett közéleti személyiség (leggyakrabban a polgármester) teljesítménye felfelé korrigálja.

A közvélemény szerint a helyben jól teljesítő polgármesterek a Parlamentben is hatékonyan tudnak városuk érdekében dolgozni, lobbizni, így a helyi választóközönség szinte kivétel nélkül „tolja fölfelé” a helyi politika vezetőit, preferenciáját pedig azzal magyarázza, hogy eredményesen lobbizni csak a központi hatalom közelében lehet. A Parlament tehát egyre inkább a helyi érdekek megvalósításának kiemelt terepévé válik.³¹

Sikeres, tehát stabil polgármesterek. Mindenekelőtt fontosnak tartjuk leszögezni: tisztségek halmozásáról akkor beszélhetünk, ha a politikai vezető réteget már nagyobb stabilitás jellemzi. Az állandó és folyamatos személycserék nehezítik a fontos (képviselői, polgármesteri) pozíciók egyidejű betöltését. A polgármesterség legstabilabb állást a kisebb településeken jelent (falvakban, nagyközségekben), míg városokban mindig magasabb a fluktuáció. Egy 1990-es KSH-felmérés alapján készült becslés szerint az 1985-ben a tízezernél kisebb lakosságú településeken megválasztott 1.294 tanácselnök közül becslések alapján körülbelül 900 személyt (70%) választottak újra

polgármesterként 1990-ben, ami azt jelenti, hogy a kistélepüléseken (közvetlen listán) megválasztott polgármesterek 31 százaléka volt korábban tanácselnök. Ennek kapcsán hangzott el a kérdés: „vajon a falvak lakói helyi szinten is akartak rendszerváltást?” (Farkas és Vajda, 1991: 45) Az önkormányzatok „előéletét” ismerve talán nem túlzás kijelenteni: ami a helyi hatalom megváltoztatását illeti, a falvakban nem is volt szükség a rendszer változására, hiszen „a kicsik nem politizálnak”. (A közvetlen választásnak tehát egyidejűleg volt célja és következménye a tanácsi rendszer megszüntetése, illetve átörökítése.) Nagyobb, politikailag tagoltabb és átpolitizáltabb településeken ugyanez nem mondható el, hiszen a korábbi tanácselnökök polgármesterekké választásának aránya a városokban mindössze 7 százalék. A pozícióba jutott személyeknek nagy statisztikai esélye volt és van az újraválasztásra. A KSH felmérése szerint Magyarország településein 1994-ben a polgármesterek közel háromnegyedét újraválasztották. (Bocz 1996) A 72–73 százalékos arány bázisszámként is értékelhető, hiszen 2002-ben ismételtén újraválasztották a polgármesterek közel háromnegyedét. (Zongor 2002). Még „beszédesebb” adatokhoz jutunk, ha a személyek stabilitását vizsgáljuk. 1998-ban közel 50 százalékos volt a másodszori újraválasztási arány: a 3.163 település között tehát minden másodikban olyan személyt választottak polgármesternek, aki már 1990 betöltötte ezt a tisztséget. 2002-ben minden harmadik településre érvényes az a kijelentés, hogy negyedik alkalommal is ugyanazon személy lett polgármester, mint a korábbi választások mindegyikén: több mint ezer településen a polgármester személye nem változott 1990 óta (1. táblázat). A helyi hatalom vezetői tehát minden választásnál (még a rendszer- és hatalomváltáskor is) helyükön maradhattak, ha munkájukat – a legtágabb értelemben véve – „a köz megelégedésére” végezték.

	1990		1994		1998		2002	
	Összes település	Megyei jogú városok	Összes település	Megyei jogú városok	Összes település	Megyei jogú városok	Összes település	Megyei jogú városok
Újraválasztott polgármesterek aránya (%)	70*	0	73	41	72	50	73	68
1990 óta újraválasztott polgármesterek aránya (%)	–	–	73	41	48	23	32	18

1. Táblázat. Újraválasztott polgármesterek a települések élén.

* A 10 ezer lakosnál kisebb településen, 1.294 tanácselnök közül (KSH-becslés, Farkas–Vajda 1991).

Nagyvárosokban, ha nem is találunk ilyen magas újraválasztási arányt, a polgármesterek pozíciója ebben a mintában is stabilnak mondható. Pedig a jelöltállítás már nemcsak az egyéni kvalitások (tapasztalat, helyismeret, személyes kapcsolatok) döntik el, de már a pártidektívák, frakciók és lobbicsoportok preferenciái is meghatározó erővel bírnak. A politikum térnyerése természetesen nem jelenti azt, hogy a jelöltek kiszemelése kizárólag pártérdek mentén történne; maguk a pártok (és minden jelöltállító csoport) igyekeznek olyan alkalmas személyt találni, aki nemcsak a „saját ember” szerepét látja el, de a közvélemény számára is elfogadható személyisége és korábbi tevékenysége alapján. A 22 megyei jogú városnak 1990–2003 között összesen 55 polgármestere volt, ami a négy választás-

ra vetítve átlagban 2,5 polgármestert jelent településenként. Ehhez képest egy hasonló méretű vizsgálati mintában, a fővárosi kerületekben nagyobb a fluktuáció: kerületenként a négy választásra átlagosan 2,7 polgármester jut. Az újraválasztási arányok javulását, vagyis a „polgármesteri kar” stabilizálódást mutatja, hogy az 1994–2002 közötti periódusban a 22 város polgármesterségét átlagosan már csak 40 személy látta el (átlagosan 1,8 polgármester jutott egy-egy városra). Az utóbbi hat évben (1998 óta) pedig mindössze harminc személy töltötte be a polgármesteri tisztségeket. A megyeszékhelyenkénti 1,4 személyes átlag azt jelenti, hogy az utolsó előtti választások óta eltelt időszakban mindössze nyolc városban volt személycseré (s ebből kettőben haláleset okozta a váltást).

Év	Újból elinduló polgármesterek száma	Újraválasztott személyek száma	Újraválasztottak az összes polgár-mester arányában	Újraválasztottak az újból elindulók arányában
1994	11	9	41%	82%
1998	20	11	50%	55%
2002	17	15	68%	88%

2. Táblázat. Újraválasztott polgármesterek a megyei jogú városok élén.

1994-ben a 22 polgármesterből kilencet választottak újra, 1998-ban pedig minden második polgármester a helyén maradt (2. táblázat). 2002-ben ennél is jobb az arány: a 22 város éléről alig hét személyt cseréltek le a választók. Jelöltek és eredményeik alapján mindhárom választáson más és más helyzet alakult ki. Az első négy év után, 1994-ben mindössze tizenegy városvezető indult neki a választásnak. A közülük újraválasztott kilenc személy aránya (82%) meglehetősen mutatja, hogy akik az első ciklus után elindultak, lazán nyerték meg választásokat, bárki is volt az ellenfél.³² A „megtorpanók” magas száma a kezdeti időszak gazdasági-társadalmi nehézségeit, a politikai gyakorlat és a hosszú távú elképzelések kiforratlanságát, illetve hiányát jelzi, amit alátámaszt az a tény is, hogy legtöbbször végleg búcsút mondtak a politikának. Az ettől eltérő néhány esetet többnyire sikertelen próbálkozásként lehet elkönyvelni.³³ A tisztségben maradó polgármesterek nagy valószínűséggel a választók türelmének és nem utolsó sorban a közvetlen választási rendszernek köszönhetőek, hogy újabb négy éves időszakot kaptak a bizonyításra. A későbbi eredmények azt mutatják, hogy a kilenc újraválasztott polgármester közül néhánynak (Pap János, Kocsis Imre Antal, Bencsik János, Dióssy László) sikerült oly módon „megszolgálni” a bizalmat, ami hosszú távú vezetői jelenlétet biztosított a helyi politikában.

A „hosszútávfutók” mellé újabb profik is felsorakoztak: Kaposváron Szita Károly, Győrben Balogh József, Nyíregyházán Csabai Lászlóné, Salgótarjánban Pusztai Béla, Zalaegerszegen Gyimesi Endre nyerte meg a választásokat. Közülük egyedül Salgótarján polgármesterének keltett „bemutatkozni”, hiszen a többiek neve már nem volt ismeretlen a helyi politikában: mindnyájukról helyi képviselőként tudhatott a szavazók táborára sőt, Csabai Lászlóné és Balogh József a négy évig pihentetett tanácselnökségüket folytatták.

1998-ban megyei jogú városok polgármesteri tisztsége már jóval nagyobb presztízszt jelentett, nagyobb politikai-gazdasági befolyást biztosított. A városok polgármesterei most már nem akarták elengedni a tisztséget olyannyira, hogy húsz polgármester újra elindult az 1998-as választásokon.³⁴ Tizenegy politikust újraválasztottak, ami nagyjából ugyanakkora cserét eredményezett, mint négy évvel korábban, azzal a lényeges különbséggel, hogy míg 1994-ben többen lemondtak a polgármesterségről, addig 1998-ban már a szavazók váltották le a városvezetőket. Az országos politika tavaszi történései (Fidesz-siker) az újonnan megválasztottak pártállásában nem tükröződik, hiszen a kilenc új vezetőből öt kormány-színekben, négy pedig ellenzékiként került a városok élére. Ezek az adatok nem bizonyítják, a központi politika erősödő hatását inkább csak sejteni lehet; a választások ennél sokkal bonyolultabb mechanizmus szerint zajlottak le, amelyben a párttámogatás csak egy volt a döntési tényezők komplex rendszerében.

2002-ben tizenhét mandátuma végén járó polgármester szállt ismét versenybe; kísérletük eredményességét mutatja, hogy tizenöt személyt újraválasztottak. Hasonlóan a nyolc évvel korábbi választáshoz, a folytatásra készülő (jelölt) polgármestereknek nagy (sőt, minden eddiginél nagyobb) esélye volt az újraválasztásra. A „felszabaduló” hét hely közül azonban hatot az MSZP jelöltjei szereztek meg, ami jelzi, hogy 2002. októberében minden eddiginél többet számított a városi politikában (is), hogy ki mögött áll nyertes (kormány)párt. Ez a tényező önmagában korántsem magyarázza a jelöltek vereségét vagy győzelmét. És ez így is van jól: a helyi politika „önjárását”, az önkormányzatok mozgásterét nem elég (és nem is szabad) a választási eredmények pillanatnyi állása szerint értelmezni. Káli Sándor, Botka László és Botka Lajosné a kormánypárt jelöltjeiként lettek polgármesterek, de ezt a teljesítményt nem lehet kizárólag az MSZP-s hátszélnek tulajdonítani; a győzelemhez talán kellett a korábbi négy éves önkormányzati képviselői tevékenység és a tavasszal elnyert országgyűlési képviselői mandátum is. Litter Nándor és Walter Dezső esetében már sokkal inkább beszélhetünk (győztes) támogató pártjuk meghatározó szerepéről; mindkettőjüket egy távozó polgármester helyére „lökte be” a kedvező párthátszél.

Az adatok azt mutatják, hogy a szavazók nemcsak ciklusról ciklusra választják újra a nagyvárosok polgármestereit, de az idő múlásával egyre jobban meg is vetik lábukat a helyükön (3. táblázat). A 22 megyei jogú város eddigi 55 polgármesterének közel felét választottak újra a következő módon: 13 politikus legalább két választáson győzött, hatan három ciklusra kaptak megbízást, míg négyen 1990-ben megszerzett városvezetői tisztségüket őrizték meg.³⁵ Egy polgármester pozíciójának stabilitását nemcsak az újraválasztások ténye és száma, de a győzelem nagysága is mutatja. Polgármester-választáson győzni lehet a politikai háttér szerencsés konstellációjában elsöprően, magabiztosan. De lehet ellenzékben és ellenszélben is.

A megyei jogú városok tisztségben maradó polgármesterire az a jellemző, hogy újraválasztásuk során szinte minden esetben növelni tudták szavazóik számát és egyre jobb és jobb eredményekkel győzték le az ellenjelölteket (4. táblázat). A növekvő választási részvétel mellett tehát újabb és újabb támogatók „meghódítására” került sor. A szavazatnyerők alapján felállított ranglista elején kivétel nélkül a legstabilabb (háromszor vagy négyszer megválasztott) polgármesterek szerepelnek: a legnagyobb „szavazatszerző” a mezőny egyetlen polgármesterasszonya, Csabai Lászlóné (ő az utolsó önkormányzati választáson több mint három és félszer annyi szavazatot kapott, mint 1994-ben), de Gyimesi Endre, Szita Károly, Balogh József, Bencsik János és Dióssy László is legalább duplájára növelte a rájuk voksolók számát. Közülük hárman – Csabai Lászlóné, Dióssy László és Szita Károly – is volt már az „Év Polgármestere”, de nagy va-

Város	1990–1994	1994–1998	1998–2002	2002–2006	
Békéscsaba	Pap János				
Debrecen	Hevessy József		Kósa Lajos		
Dunaújváros	Almási Zsolt		Kovács Pál	Kálmán András	
Eger	Rimgelhann György		Nagy Imre		
Győr	Kolozsvári Ernő	Balogh József			
Hódmezővásárhely	Rapcsák András			Lázár János	
Kaposvár	Szabados Péter	Szita Károly			
Kecskemét	Merász József		Katona László	Szécsi Gábor	
Miskolc	Csoba Tamás	T. Asztalos Ildikó	Kobold Tamás		Káli Sándor
Nagykanizsa	Kereskai István	Suahi Sándor	Tüttö István	Litter Nándor	
Nyíregyháza	Mádi Zoltán		Csabai Lászlóné		
Pécs	Krippel Zoltán		Páva Zsolt	Toller László	
Salgótarján	Zsély András	Tolmácsi Ferenc	Pusztai Béla		
Sopron	Hirshler Rezső		Gimesi Szabolcs		Walter Dezső
Szeged	Lippai Pál		Szalay István	Bartha László	Botka László
Székesfehérvár	Balsay István		Nagy István	Warvasovszky Tihámér	
Szekszárd	Kocsis Imre Antal				
Szolnok	König László	Várhegyi Attila		Szalay Ferenc	Botka Lajosné
Szombathely	Wagner András		Szabó Gábor	Ipkovich György	
Tatabánya	Bencsik János				
Veszprém	Dióssy László				
Zalaegerszeg	Bogár Imre		Gyimesi Endre		

3. Táblázat. Megyei jogú városok polgármesterei.

lőszínűséggel az első hat emberből álló csapat „az évtized polgármesterei” címet is kiérdemelné.

Választási teljesítménycsökkenésre alig akad ellenpélda. Rapcsák András 1994-ben gyűjtötte be a legtöbb szavazatot; akkor maga mögé állította a vásárhelyiek háromnegyedét. A választási részvétel alig érezhető csökkenése mellett, személye, tevékenysége körüli botrányok miatt az 1998-as győztes önkormányzati menetelésében már veszített szavazókat. Kálmán András tavaly a korábbi (időközi választáson elért) eredményét (60,71%) ugyan alulmúlta 12 százalékkal, de szavazóinak számát csaknem egyharmaddal szaporította, így győzelme nem volt kétséges. Kocsis Imre Antal helyzetét alapvetően az határozta meg, hogy Békéscsabával, Egerrel, Miskolccal, Nagykanizsával, Sopronnal, Szegeddel, Székesfehérvárral, Szombathellyel és Veszprémmel ellentétben Szekszárdon a szabad demokraták és a szocialisták nem tudtak megegyezni a közös jelölt személyében, így a polgármester csak hűségesek „törzsszavazóira” számíthatott. A „hűségesek” relatív csökkenését a nagyobb választási részvétel idézte elő, de az 5.492 szavazat így is elég volt a Kocsis Imre Antal negyedik győzelméhez.

A három közvetlen polgármester-választás adatait áttekinthetően megállapítható, hogy a 22 megyei jogú város polgármesteriségére 214 jelölt indult, míg a választásokon való összes jelölés száma 276 (5. táblázat). A jelöltek több mint háromnegyede egyetlen alkalommal próbálkozott, 35 személy kétszer indult és mindössze tizenötön szálltak versenybe háromszor. A polgár-

mesterséget tehát első alkalommal kell megnyerni; egy-két sikertelen próbálkozás ugyanis „örök veszteség” teheti a jelöltet; olyan esettel nem is találkozunk, hogy egy első alkalommal vesztes jelölt másodsorra meg tudta volna nyerni a választást. A jelöltek városenkénti összesítése alapján felállított sorrendben már a verseny indulásánál világosan látszik a személyiség meghatározó szerepe. A jelöltek számának alakulásában természetesen a nagypolitikai viszonyok és a pártok állapota is szerepet játszik. Ugyanakkor a pártok sohasem hagyhatják figyelmen kívül az ellenfél erejét és a választási konstellációt; ezért a jelöltállítás esélylatolgatás, számítások szerint vagy csak egyszerűen tapasztalati alapon befolyásolni kívánják; ám egy esetlegesen várható személy- vagy pártpresztízs veszteség esetén a jelöltekkel mint saját erőforrással „gazdálkodnak”. Többször megfigyelhetjük az elmúlt néhány évben, hogy egy-egy biztos nyerő ellen nem indítanak élvonalbeli politikust. Egy biztos befutónak számító, jobbára tiszttségében lévő polgármester helyzeti előnyével már eleve visszatartja kihívóit. Békéscsabán, Dunaújvárosban, Győrött, Kaposváron, Nyíregyházán, Tatabányán, szinte nem is volt kérdés, hogy az újabb mandátumra készülő polgármesterek megnyerik-e a választásokat. A kérdés csak az volt, hogy milyen mértékben; s hogy milyen részvétel mellett, hiszen még az aktivitás is egy fontos mutató. Habr Nyíregyházán, Egerben és Zalaegerszegen; 2002-ben ugyan három jelölt indult el, az eredmény azt mutatja, hogy a választás valójában párharcként zajlott le. A „harmadik számú jelöltek” esély nél-

MJV	Megszerzett szavazatok száma (N)			Szavazat- növekedés**	Megszerzett szavazatok aránya (%)		
	1994	1998	2002		1994	1998	2002
Csabai Lászlóné	7449	17250	26715	3,6	31,51	49,60	73,18
Szita Károly	9468	16741	21445	2,3	52,15	80,10	73,24
Gyimesi Endre	5345	8816	12411	2,3	36,73	50,89	53,13
Balogh József	13511	25720	29409	2,2	38,63	56,52	58,60
Bencsik János	7164	9535	14595	2,0	40,18	47,35	61,37
Dióssy László	6659	9289	13430	2,0	39,11	46,23	56,19
Warvasovszky Tihamér	–	15559	29240	1,9	–	44,87	70,09
Pap János	6632	8629	12214	1,8	42,97	45,14	59,42
Szécsi Gábor	–	9524	17085	1,8	–	35,12	49,90
Toller László	–	20916	37968	1,8	–	46,55	67,93
Nagy Imre	–	9181	13442	1,5	–	49,05	61,72
Kobold Tamás	17632	26356	–	1,5	36,92	48,23	–
Kósa Lajos	–	32661	44231	1,4	–	54,77	61,85
Kálmán András	–	5796***	7485	1,3	–	60,71***	48,16
Pusztai Béla	7100	6966	9227	1,3	56,69	46,19	62,29
Gimesi Szabolcs	4369	5175	–	1,2	29,32	32,02	–
Kocsis Imre Antal	5570	6394	5492	1,0	54,98	51,57	38,90
Rapcsák András	13596	11038	–	0,8	76,35	62,71	–
Tüttő István	n.a.***	5641	–	–	n.a.***	40,15	–

4. Táblázat. Újraválasztott polgármesterek eredménye*. * Itt legalább kétszer, közvetlen módon megválasztott személyekről van szó. ** Az utolsó és az első győzelmen szerzett szavazatok hányadosa. *** Időközi választás eredménye.

kül, valószínűleg személyes ambícióktól vagy párt döntéstől vezérelve indultak el. Tatabányán a jelöltek első rohama 1998-ban összefüggésben lehetett a remélt politikai átrendeződéssel, de a Bencsik János nyerési esélyeit mutató különböző prognózisok már szinte „zártkörű rendezvényre” tették a választásokat 2002-ben. A sok jelöltet „szállító” településekre ezzel szemben egyfajta politikai instabilitás jellemző, amit már a polgármesterek állandó cserélődése önmagában is jelez. Kecskemétnél tizenöt polgármester-jelöltje és három polgármestere volt a négy választás alatt. Nagykanizsa eddig tizenkét jelöltet állított és négy polgármester választott. Debrecenben és Pécsen talán azért akadt átlagosan 5–6 jelölt, mivel a regionális központokban a differenciált politikai és/vagy helyi érdekek megjelenésére eleve nagyobb volt az esély, mint a kisebb méretű városokban. De mint láttuk ezek a nagy centrumok sem voltak mindig problémamentesek. Az egyre kevesebb jelölt, a növekvő választási részvétel mellett az idő folyamán egyre koncentráltabb eredmények születtek a polgármesteri tisztségért folytatott versenyekben. 1994-ben a jelöltek nagy száma is magyarázza, hogy a megyei jogú városokban a két legeredményesebb jelölt a szavazatok 71 százalékát vitte el. 1998-ra az első és második helyezett ennél 10 százalékkal nagyobb mértékben részesedett a voksokból. A 2002-es szavazatszám-koncentráció kétséget kizáróan azt a kettős párharcot (blokkosodást) mutatja, ami jobb- és baloldali jelöltjei között zajlott. A kétpártrendszer irányába mutató blokkosodás az országos politikai folyamatok megjelenését mutatja a nagyvárosi önkormányzatokban.

Fél lábál otthon, fél lábál a Parlamentben. Az önkormányzati és a parlamenti elit közötti intézményesített átjárás a multipozicionális elit kialakulása 1994. július 5-én az összeférhetetlenség törvényi feloldásával kezdődött.³⁶ Feltételezzük, hogy a tisztségek egyidejű betöltését tiltó szabály eltörlése a korábbi hely és központ közötti hatalmi viszonyok megváltozását is eredményezte. Vagyis pusztán ez az egy szabályváltoztatás lehetővé tette, hogy a régi vagy új politikai és hatalmi kapcsolatok felhasználásával lehetőleg minél nagyobb támogatást szerezzenek településük számára. Röviden: a kijárást folytatták. Az akkori ellenzék egyenesen a politikai stabilitást érezte veszélyben, hatalmi centralizációt emlegetett (miközben a polgármesterek közvetlen megválasztásában nagyjából egyetértés volt). Az önkormányzati törvény reformja 1994-ben még nem jelenthetett áttörést, hiszen a törvénymódosítás szeptember végén történt, az első közvetlen polgármester-választásokra pedig december 11-én került sor. A hatalom koncentrációjáról szóló kritikus előrejelzések nem bizonyultak alaptalannak, bár a törvény vitájának idején nem volt semmilyen tapasztalat arról, hogy ez milyen formában és ütemben megy végbe. Az viszont tény, hogy a közigazgatási és politikai földrajzi határok egybeesése egy nagyvárosi polgármester számára folyamatos jelenlétet biztosít választókerületében, s ez a tény már önmagában is hatékony kampányt jelent. Számokra lefordítva ez annyit jelent, hogy míg 1998-ban a 22 megyei jogú városban létezett 62 képviselői és polgármesteri tisztséget 58 személy töltött be, addig 2002-ben ugyanennyi pozíciót 49 személy látta el (6. táblázat).

Városok	Jelöltek száma			Összes jelölt	Választási részvétel (%)			A két legjobban szereplő jelölt összesített eredménye (%)		
	1994	1998	2002		1994	1998	2002	1994	1998	2002
Kecskemét	7	6	5	15	27,70	32,71	40,19	51,18	57,76	83,07
Pécs	6	4	6	14	27,90	34,90	43,75	77,89	87,35	90,90
Debrecen	5	5	5	13	24,89	36,49	43,34	70,41	90,86	96,27
Nagykanizsa	3	6	5	12	30,58	32,87	38,87	74,35	74,88	82,43
Sopron	6	4	5	12	35,47	37,30	51,34	55,72	58,36	80,66
Szombathely	4	5	5	12	37,76	42,46	48,02	67,21	65,32	87,47
Dunaújváros	4	4	6	11	29,06	37,05	36,35	72,52	77,92	72,65
Szeged	5	5	3	11	27,67	32,19	41,99	69,82	68,79	96,31
Tatabánya	7	7	4	11	31,64	35,01	41,60	64,68	75,33	97,28
Győr	7	2	3	10	35,36	44,69	48,93	71,12	100,0	97,95
Salgótarján	4	4	4	10	33,78	40,42	40,86	78,64	86,37	89,15
Szolnok	5	4	4	10	33,01	37,49	50,20	78,38	81,18	95,81
Veszprém	6	4	2	10	35,96	41,57	50,40	70,19	70,94	100,0
Miskolc	5	4	4	9	32,20	36,88	43,28	66,5	87,63	88,48
Békéscsaba	3	4	4	8	29,61	36,05	39,50	71,88	78,77	90,30
Székesfehérvár	4	3	3	8	33,11	41,52	49,90	65,67	89,21	94,55
Hódmezővásárhely	2	2	4	7	46,53	45,98	55,18	100,0	100,0	85,69
Nyíregyháza	5	4	3	7	27,62	38,56	39,62	55,14	75,26	96,39
Szekszárd	3	3	4	7	36,18	43,09	49,03	78,57	87,94	68,55
Zalaegerszeg	3	4	3	7	30,83	35,72	47,42	69,16	72,71	97,26
Eger	3	3	3	5	37,92	40,13	47,21	70,74	94,74	97,78
Kaposvár	3	2	2	5	33,35	37,99	53,01	87,86	100,0	100,0
ÖSSZESEN	100	89	87	214	–	–	–	–	–	–
ÁTLAG	4,5	4,0	4,0	–	32,64	38,23	45,45	71,25	80,96	90,40

5. Táblázat. Városok a jelöltek száma, a részvétel és az eredmény-koncentráció szerint 1994–2002*. *Önkormányzati közvetlen és rendes választások.

A polgármesterek parlamenti karrierre való esélye talán annak is köszönhető, hogy a lakosok a feladat- és hatásköröket nem tudják vagy nem is akarják a képviselő és a polgármester között úgy elosztani, mint ahogy az összeférhetlenség mellett szóló érvelésekben elhangzott.³⁷ Ezt az álláspontot legtriviálisabban talán úgy lehetne összefoglalni: a lakosságnak kell legalább egy ember, aki „a városért dolgozik”. Az 1994-ben a meglévő polgármesterek közül sokan nem is indultak újra; ők azok, akik 1990-ben belecsöppentek a politikába, hogy 1994-ben – talán a legelső ciklus nehézségei miatt, társadalmi nyomásra vagy talán a közvetlen választástól való tartózkodás miatt – búcsút mondjanak a helyi „arénának”. Salgótarjánban Tolmácsi Ferenc búcsúzott 1992-ben, míg Szolnokon König László húzódott vissza az önkormányzati képviselői pozícióba egy év polgármesterkedés után.³⁸ A helyükbe „beugrók” ugyancsak eltérő politikai karriert futottak be: a salgótarjáni Zsély András 1994-ben már sikertelenül próbálkozott a nagypolitikába (a parlamentbe) való előbbre lépéssel, míg Szolnokon Várhegyi Attila 1994-ben az ellenfél számára „elborzasztó” előnnyel megnyerte a helyi polgármester választást.³⁹

Az 1990–1994 között polgármesterkedő vezetők tehát alapvetően két csoportra oszthatók: néhányan végérvényesen búcsút mondtak a politikának; míg mások személyes politikai ambícióktól vezérelve, esetleg egy más párt támogatásával újra elindultak 1994. decemberben. (De volt olyan egykori polgármester, Merász József, aki 2002. októberben próbálkozott meg a visszatéréssel.) A hivatalban volt polgármesterek közül 1994-ben csak azok próbálkoztak a parlamenti választásokon, akik az országos politikában akarták folytatni karrierjüket (vagy akik tudták, hogy még a helyhatósági választások előtt el az Országgyűlés el fogja törölni az összeférhetlenségi szabályt.⁴⁰ Az összeférhetlenség feloldását követően két képviselő-polgármester (Dióssy László, Rapcsák András) intézhette városa ügyeit az Országgyűlésben is. Az eredmények ismeretében tehát jogosnak bizonyult a reform kapcsán elhangzott kritika, miszerint a törvénymódosításra nem számítók nem is indulhattak a kettős tisztségért.⁴¹ Az éppen tisztségben lévő majd Parlamentbe jutó két polgármesteren kívül azonban két olyan személy is bekerült az Országgyűlésbe, akik négy évig az önkormányzati képviselőiségben gyakorolták, vagy éppen folytatták 1990 előtti

„helyi-politikai” tevékenységüket, Toller László önkormányzati képviselőből lett egyéni mandátumszerző parlamenti, majd 1998-ban polgármester. Csabai Lászlóné 1990–1994-ben közgyűlési bizottsági elnöke, majd megyei listás képviselő, végül – már az összeférhetelenség feloldása után – lett polgármester.

Az önkormányzati emberek politikai „felértékelődése” a fiatal demokraták győzelme után vagy annak következményeképpen vált nyilvánvalóvá 1998-ban. A Fidesz – kényszerből vagy politikai előrelátásból – már „kapcsolt”, így a parlamenti frakció kétharmados többségét az önkormányzatokban kinevelődött káderei adták. S persze fordítva: az 1998 májusában mandátumot szerzett képviselőit októberben nagyon tudatosan, sőt a korabeli beszámolókból tudjuk meglehetősen agresszíven „ráindította” az önkormányzati tisztségekre (a helyi tisztségekre éppúgy, mint a megyeiekre.) Persze ha jól meggondoljuk az „önkormányzati indíték” magából a Fidesz történetéből is jól levezethető.⁴² 1998-ban – immár szabadulva az összeférhetelenség „szorításából” – hat polgármester indult egyéni kerületben, heten pedig listáról próbáltak a Parlamentbe jutni. A tizenhárom jelöltből (a polgármesterek 60 százaléka próbálkozott) hatan akarták biztosítani magukat egyéni kerületben és listán egyaránt, de nem feltétlenül ez a hat személy jutott be a törvényhozásba. Kocsis Imre Antal és Dióssy László hiába bíztak a történelem ismétlődésében: 1998-ban – a dupla jelölés ellenére sem kerültek be a Parlamentbe. Szeged, Szolnok, és Tatabánya polgármesterei (Szalay István, Várhegyi Attila, illetve Bencsik János) listáról jutottak be. Rapcsák András esetében nem volt szükség a listás támogatásra: az országban egyedülként úgy szerzett egyéni mandátumot, hogy már az első fordulóban megszerezte a szavazatok abszolút többségét (51,44 százalékkal). Ugyancsak egyéni mandátumot szerzett Kálmán András, aki az „önkormányzati iskolát kijárva” került be az országos politikába. A tisztségek megkettőzésének hasonló, mégis fordított útját járta be Warvasovszky Tihamér, aki négyéves önkormányzati képviselőség (és alpolgárság) után alig kétszáz (185) szavazattal lett polgármester 1998-ban, legyőzve korábbi főnökét, a jobboldali koalíció jelöltjét, Nagy Istvánt. Későbbi Parlamentbe való behívására 2001. szeptemberben, Vancsik Zoltán halálát követően került sor. Habár a polgármesteri és országgyűlési képviselői tisztségeket a két Fejér megyei városi politikus eltérő menetrend szerint „gyűjtötte be”, mindkettőjükre igaz, hogy erősen megvetették lábukat otthon és a parlamentben egyaránt. 2002-ben a szocialista párt revans-győzelmével az önkormányzatok, mint politikai-szervezeti háttérbázis tudatosodtak, és a párt- vagy frakcióépítésben talán már az egyik legfőbb stratégiai iránnyá vált. Az MSZP tehát „megtanulta a Fidesz által feladott leckét”, a szocialisták nagy tömegben jutatták be a parlamentbe önkormányzati embereiket (már a kormányba is jelentős szerepeket adva nekik (Lampert Mónika, Csabai Lászlóné, Baja Ferenc, Szalay István stb.).

A Parlament intézménye is egyre stabilabb, hiszen az újonnan választott képviselők aránya fokozatosan csökkent az 1990-

es 94 százalékról 1994-ben 64 százalékra; 1998-ban 49 százalékra, majd 2002-ben 35 százalékra; miközben a törvényhozó testület összetétele is lényegesen megváltozott a kettős tisztségű képviselők alakulásának szempontjából (is). A KSH adatai alapján 1994-ben az országgyűlési képviselők 30 százaléka volt önkormányzati politikus. (Bocz, 1996.) 1998-ban összesen 212 olyan képviselő került a Parlamentbe, aki (települési vagy megyei) önkormányzati mandátummal rendelkezett; közülük 121-en aktív önkormányzati megbízatásuk mellett kerültek az országos politika központjába. 1998-ban az Országgyűlés tagjainak közel egyharmada kötődött valamilyen módon a helyi politikákhoz.

2002-ben ez az arány még tovább változott a „helyiek” javára; az alakuló parlament képviselőinek kétharmadának volt valamilyen önkormányzati „előélete”, ebből 193-an a helyi politikában aktuálisan is jelen voltak vagy betöltöttek különböző tisztségeket. Ez az Országgyűlés képviselőinek pontosan a felét jelenti.⁴³

Azt gondoljuk, hogy az önkormányzatok, illetve az önkormányzati politikusok növekvő parlamenti reprezentációja önmagában is módosíthatja a központi intézményekben (parlament, kormány, pártok) folyó politizálás tematikáját, jellegét. Ez egyelőre nem feltétlenül növeli az önkormányzati alrendszer érdekérvényesítő képességét az országos költségvetési vitákban, vagy az államháztartás elosztási reformjának a módosításában. Ezért talán nem csak az önkormányzati politikusok tehetők felelőssé.

Az önkormányzatok érdekérvényesítő képességét és az alrendszer hatékonyságát mindenekelett az önkormányzati rendszer belső, „természet adta” tagoltsága (települések nagysága, földrajzi fekvése, vagyoni helyzete) és az ebből adódó érdekelentétek, valamint a politikai érdekképviseleti rendszerük valószínűleg indokolatlan differenciáltsága határozza meg. (Jelenleg is hat szövetség látja el az önkormányzatok általános érdekeinek védelmét.) Mindenesetre az Országgyűlésben megjelent nagyszámú önkormányzati politikus minden bizonnyal a lobbizásban, a kijárásban érdekelt elsősorban, s csak másodsorban a jó törvények meghozatalában. (A törvénygyár jellegű parlamenti működésnek természetesen nem ők az okai, s a jó törvények meghozatalának semők az első számú akadályai.) Sőt a helyzet pontosan fordított, legalábbis ezt gondoljuk. A polgármesterek, (közgyűlési elnökök) a pártoknak azért kellene, mert versenyképesek és szavazategyűjtésben is nagyon hatékonyak. A polgármestereknek pedig a pártok, s rajtuk keresztül a parlamenti szintért azért kell, mert alkuképességük a kettős tisztségeikben sokkal jobb, mint egyébként. Ha valamilyen mérleget mégis kellene vonnunk azt mondhatnánk: az önkormányzati politikusok parlamenti jelenlétükkel növelhetik a települési részérdek érvényesítési eszközeinek bővülését, módosíthatják a politikai ideológiák és a pragmatikus megfontolások alapján hozott döntések arányát.

6. Táblázat. A politikai karrier pályák a megyei jogú városokban.

Jelölések: OGYK-jel: országgyűlési képviselő-jelölt, (e: egyéni kerületben; l: listán; e+l: egyéni kerületben és listán); OGYK: országgyűlési képviselő (bejutott e: egyéni kerületből; l: listáról). PM-jel: polgármester-jelölt (bejutott a Parlamentbe. egyéni kerületből: 1, listáról: 2). PM: polgármesterré választották. Itt az egyéni karrier szempontjából releváns önkormányzati tisztségeket is feltüntettük, ök: önkormányzati képviselő; kk: megyei közgyűlési képviselő; ap: alpolgármester). * időközi választáson lett polgármester. ** listáról hívták be a Parlamentbe.

Megyei Jogú Város	Polgármesterek neve	1990			1994				1998				2002			
		OGYK-jel	OGYK	PM	OGYK-jel	OGYK	PM-jel	PM	OGYK-jel	OGYK	PM-jel	PM	OGYK-jel	OGYK	PM-jel	PM
Békéscsaba	Pap János			x			x	x	l		x	x	l		x	x
Debrecen	Hevessy József			x			x	x			x		l			
	Kósa Lajos	e+l	l		e+l	l			e+l	e	x	x	e+l	e	x	x
Dunaújváros	Almási Zsolt			x	e+l		x	x	e+l		x					
	Kovács Pál	e+l			e+l						x	x				
	Kálmán András			ök	l			ap	e+l	e	x*	x	e+l	e	x	x
Eger	Ringelhann György			x			x	x			x					
	Nagy Imre	e						ök			x	x	e+l	e	x	x
Győr	Kolozsvári Ernő			x												
	Balogh József			ök			x	x	l		x	x	e+l	e	x	x
Hódmezővásárhely	Rapcsák András			x	e	e	x	x	e+l	e	x	x				
	Lázár János												e	e	x	x
Kaposvár	Szabados Péter			x					e+l							
	Szita Károly	e		ap	e+l		x	x	l	l	x	x	e+l	l	x	x
Kecskemét	Merász József			x											x	
	Katona László				l		x	x			x					
	Szécsi Gábor								l		x	x	l		x	x
Miskolc	Csoba Tamás			x												
	T. Asztalos Ildikó			x*	l		x	kk	e+l	l	x	kk	e+l			
	Kobold Tamás	l		ök			x	x			x	x			x	
	Káli Sándor										x	kk	e+l	e	x	x
Nagykanizsa	Kereskai István			x			x									
	Suhai Sándor						x	x								
	Tüttő István						x	x*			x	x				
	Litter Nándor														x	x
Nyíregyháza	Mádi Zoltán			x												
	Csabai Lászlóné			ök	l	l	x	x	l	l	x	x	e+l	e	x	x
Pécs	Krippel Zoltán			x												
	Páva Zsolt	l		ap	l		x	x	l							
	Toller László			ök	e+l	e			e+l	e	x	x	e+l	e	x	x
Salgótarján	Tolmácsi Ferenc			x												
	Zsély András			x*	e+l											
	Pusztai Béla						x	x	l		x	x	e+l	e	x	x
Sopron	Hirshler Rezső			x												
	Gimesi Szabolcs						x	x			x	x				
	Walter Dezső														x	x
Szeged	Lippai Pál	e+l		x												
	Szalay István						x	x	e+l	l	x					
	Bartha László								e+l	e	x	x	e+l	l		
	Botka László				e+l	e			e			kk	e+l	e	x	x

Székesfehérvár	Balsay István	×	l	l		e	e		e+l	l					
	Nagy István	l			×	×		×							
	Warvasovszky Tihamér				ök	l	l**	×	×	e+l	e	×	×		
Szekszárd	Kocsis Imre Antal	×	l	l	×	×	e+l		×	×	e+l		×	×	
Szolnok	Kőnig László	×	l			ök				ök					
	Várhegyi Attila	e+l	×	*	l		×	×	e+l	l		l	l		
	Szalay Ferenc		ök		l		ök	e+l		×	×	e+l	l	×	
	Botka Lajosné											e+l	e	×	×
Szombathely	Wagner András	×			×	×				×					
	Szabó Gábor	l	ök	e+l		ök	l		×	×					
	Ipkovich György						l				l		×	×	
Tatabánya	Bencsik János	×			×	×	e+l	l	×	×	l		×	×	
Veszprém	Dióssy László	×	e+l	l	×	×	e+l		×	×	e+l		×	×	
Zalaegerszeg	Bogár Imre	×			×				×		l				
	Gyimesi Endre		ök		×	×	l		×	×	e+l	e	×	×	

JEGYZETEK

1. Egyelőre elég a kisebbségi önkormányzatokra, a kisebbségi önkormányzatok körüli közjogi, politikai stb. vitákra gondolni.

2. Ha végig tekintjük a nagyobb, parlamenti pártok néhány adatát, akkor világos lesz a folyamat is: az MSZP-ban 1992. április 12-én alapították a Baloldali Önkormányzati Közösséget; alapító elnöke Baja Ferenc volt, aki már 1990-től a pártelnökség önkormányzati ügyvivője, mondhatni lobbistája. A BÖK ma is az egyik legjobban szervezett, leghatékonyabban működő belső erőcsoport a szocialista pártban. (A szocialista párt ma már meghatározó vezetőit adta az önkormányzati csoport: Baja Ferenc, Csabai Lászlóné, Lamperth Mónika, Szili Katalin, Toller László, Tóth József stb.). A Fidesz és az SZDSZ az 1990. szeptember-októberi nagy helyhatósági győzelmét követően ún. Önkormányzati Tanácsadó Testületeket alakított. A Fideszben 1991-től az ÖTT egyik alelnöke az időközben Szolnok polgármesterévé választott Várhegyi Attila lett; lapot alapítottak, állandó önkormányzati irodát tartottak fenn, hiszen valamit kezdeni kellett a pártban hirtelen tömegesen megjelent ismeretlenekkel, akiknek a közigazgatásról szinte semmilyen elképzelésük, tudásuk és tapasztalatuk nem volt. Az SZDSZ 1991. január 23-án tizenegy tagú Önkormányzati Tanácsadó Testületet szervezett tényleges vezetője Wekler Ferenc. Az ÖTT-t 1992-ben és 1993-ban is átszervezték. A szabad demokraták 1990–1992-ben egy egész összefüggő, anyagiakkal jól ellátott önkormányzati intézmény- és fórumrendszert – Európai Magyarországért Alapítvány, majd a Magyarországi Önkormányzatokért Alapítvány, Önkormányzati Akadémia, Ön Kor Kép c. újság stb. – hoztak létre. Az MDF-ben Gémesi György 1991-től jó érzékkel megalapította a Magyar Önkormányzatok Szövetségét, amely külső-belső kapcsolatépítést jelentett saját maga, pártja és városa (Gödöllő) számára. A demokrata fórum önkormányzati lobbicssoportjának minden kétséget kizáróan ő lett az első számú vezetője. Ezeket a testületeket többször elsorvasztották, máskor újjászervezték,

ahogy éppen a párton belüli erőviszonyok megengedték, konfliktusok megkívánták. Az alapvető „strukturális hibájuk” azonban az volt, hogy intézményesen a szervezeti és működési alapszabályzatban nem volt semmilyen formalizált státusuk, ezért nyomás-csoportokként nem vagy alacsony határfokkal működtek. De mindenkor vezetőik, az innen kikerült önkormányzati emberek azért karrierépítésben háttérszervezetként felhasználhatták, ha akarták, ha tudták. (A Fideszben: Balsay István, Búza Attila (1963–2000), Bóka István, Fazekas Sándor, Hargitai János, Juhas Katalin, Kovács Zoltán, Selmeczi Gabriella, Szita Károly, Révész Máriusz, Várhegyi Attila, Zupkó Gábor.; az SZDSZ-ben: Bencsik János (1993–1998), Dióssy László, Gulyás József, Kocsis Imre Antal, Kóródi Mária, Kovács Kálmán, Wekler Ferenc.) Az FKGP és a KDNP is próbálkozott különböző szakmai (önkormányzati), politikai kabinetek létrehozásával, de itt méginkább a mindenkor pártelnökök rögtönzéseitől, egyszemélyi-hatalmi döntéseitől függött e csoportok sorsa.

3. S egyre kevésbé hagyják magukat a pártok hagyományos, más szocio-kulturális köreiből érkezett elit csoportjai mögé sorolni.

4. Tudatában vagyunk annak, hogy „önkormányzati szempontunk” az alakuló új politikai osztály lényeges leszűkítését, egyetlen szegmensét jelenti, de ugyanakkor lehetővé teszi (és csak így teszi lehetővé), hogy az önkormányzatok és az országos pártok közötti politikai kapcsolatok természetéről, tendenciáiról és alakuló szabályairól beszéljünk.

5. Amikor tehát nagyvárosokról beszélünk, akkor a megyei jogú városokat értjük a megnevezés alatt.

6. A megyei jogú városok általában kompakt országgyűlési egyéni választókerületet is alkotnak, ami azt jelenti, hogy a polgármesterek többnyire képviselőként is városuk határain belül dolgoznak. Érdeemes megjegyezni, hogy a 22 megyei jogú város 2.0002.684 választójogosult polgárt jelent, ami az ország választónak 25 százaléka.

7. A vizsgálat kereteit indokolt lenne bővíteni. A főváros kerületeinek gyors áttekintése azt mutatja, hogy a polgármesterek és országgyűlési képviselők pozíciójának összerosódása hasonló tendenciát mutat, mint a megyei jogú városokban: a kerületek polgármesterei is egyre gyakrabban próbálnak bejutni a Parlamentbe és próbálkozások egyre hatékonyabbak: míg az 1998-ban megválasztott polgármester közül alig hárman képviselők a Parlamentben, addig 2002-ben már nyolcan töltik be a kettős tisztséget. Négy év alatt a képviselői jelöltség formája is átalakult: míg a korábbi (országgyűlési) választáson a legtöbb polgármester listán próbált a Parlamentbe kerülni, addig 2002-ben leggyakrabban a kettős (egyéni és listás) jelölés fordult elő. A helyi és országos politika közötti átjárás, valamint a hatalom koncentrációja az önkormányzatok másik alrendszerében, a megyei közgyűlésekben is megfigyelhetők. 1998-ban a közgyűlési elnökök közül kilencen dolgoztak egyidejűleg a Parlamentben is, míg négy évvel korábban csupán hat személy volt kettős tisztségben. A 2002. évi országgyűlési választásokon a tizenkilenc megyei elnökből tizenhárman próbáltak parlamenti mandátumot szerezni s ez kilenc személynek sikerült is. A három különböző terep összehasonlítását és az átfogó elemzést jelen tanulmány nem teszi lehetővé; terjedelmi okok miatt most csak „felvillantjuk” a hasonló tendenciát.

8. A pártoknak a parlamenti választások esetében van a legnagyobb súlya, önkormányzati választáson a személyek ismertsége, tevékenysége és teljesítménye a fő döntési és mérlegelési szempont.

9. Lévén, hogy az első közvetlen polgármester-választásra 1994-ben került sor, csupán három választás számszerű eredményeit követhetjük.

10. A politikai marketing „legrosszabb reklám, ha nincs reklám” tételét alkalmazva ez annyit jelent: legfontosabb, hogy ismerjék és tudjanak beszélni a jelölről.

11. Balsay István (1947), eredetileg közlekedésmérnökként 1985-ben Székesfehérvár tanácselnök-helyettesé, 1986-ban tanácselnökké választották, majd 1990-ben az első szabadon választott – 52 százalékos fiatal demokrata többségű – közgyűlése választotta polgármesterré. (Ráadásul úgy, hogy 1990. áprilisában még a Hazafias Választási Koalíció országgyűlési jelöltje.) Kiváló polgármester, érti a dolgát, kivezeti városát az 1991-es gazdasági válságból, a Megyei Jogú Városok Szövetségének elnöke, az önkormányzati és a területfejlesztési rendszer egyik kialakítója. 1994-re már „befogja” a Fidesz megyei és területi listán is elindítják, parlamenti képviselő lesz. 1994. decemberben valószínűleg hibát követ el, mert a város polgármesterségét úgy adja át, hogy utódjának valójában nem akarja átadni a döntéseket. Ebből súlyos konfliktussorozat származott, 1998. októberében a sikeres kormányalakítás ellenére a Fidesz elvesztette addigi „fellegetvárát”, Székesfehérvárt. 1998. július 14-én ugyan kinevezték a kormány területfejlesztési államtitkárává, de hamarosan távoznia kellett a kormányból. 2002. júniusától már „csak” parlamenti bizottsági alelnök.

12. Csabai Lászlóné, Rácz Judit (1947) Budapesten született, 1968-ban, a felsőfokú főiskolát elvégezve került Nyíregyházára a konzervgyárba dolgozni. Négy évi középvezetői munka után, 1973-tól függetlenített szakszervezeti bizalmi, népi ellenőrzési bizottsági elnök, majd 1986-tól városi tanácselnök. (1976-tól párttag, 1980-tól tanácsstag.) 1990-ben át kellett adnia a város

vezetését, de egyéni kerületből bejutott az első, Fidesz–SZDSZ többségű közgyűlésbe, frakcióvezető, városi pártelnök. Közben nagyon kereste a helyét, vállalkozni kezdett, de rá kellett jönnie, hogy sohasem lesz jó vállalkozó. 1994 tavaszán, a nagy szocialista győzelemkor pártlistáról bekerült a parlamentbe. 1994-ben (Mádi Zoltán polgármester visszavonulását követően) elindult a tisztségért, s öt jelölt között nyert. 1994. december 16-án letette polgármesteri esküjét, visszatért városa élére. Az első négy éve nagyon sikeres volt, bal-közép irányból fújó hátszél is segítette. Azóta „megállíthatatlan”, illetve nem akadt olyan személy, aki bár meg tudná szorítani. 1998. tavaszán már országos pártlistáról szerzett parlamenti helyet magának, innentől pártkarrierje is meredeken emelkedett. Az ellenzéki négy évben sem adta fel, nagyon találékony és harcos volt. 1998 őszétől a Baloldali Önkormányzati Közösség alelnöke, 2000. novemberben az MSZP országos elnökség tagjává választották; tisztségében éppen most, 2003. március végén megerősítették. 1998-ban a Megyei Jogú Városok Szövetsége társelnöke, 2000 tavaszán elnyerte az Év Polgármestere kitüntetést; 2002. áprilisában az MSZP 9. legjobb eredményével először szerzett egyéni parlamenti mandátumot, s közel húsz (18,83) százalékot vert a második helyezettre, korábbi jegyzőjére. A Fidesz egyik nagy ászát, Mádi László nyilván kíméletből el sem indította ellene. 2002 kora nyarán belügyminiszter várományos, lakásügyi kormánybiztosi kinevezést kapott. Tele van energiával, még bírálói is azt mondják egyszerre három helyen is ott tud lenni. Úgy tűnik erre a képességére szüksége is van.

Balogh József (1946) Nagykanizsán született. 1964-ben Győrött a Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. 1964-től a Győri Keksz- és Ostyagyárban betanított munkás, majd anyaggazdálkodó. 1970-ben munka mellett az MKKE pénzügyi szakán szerzett közgazdász diplomát. 1970-től az Élelmiszer-ipari Dolgozók Szakszervezete, 1973-tól a szakszervezetek megyei tanácsánál politikai munkatárs. 1975-től az MSZMP Győr Városi Bizottságának gazdaságpolitikai osztályvezetője. 1980-tól Győrben a városi tanács általános elnökhelyettes, 1989–1990-ben tanácselnök. 1990-től a Győri ÁFÉSZ műszaki igazgatója. 1991 és 1993 között a Ferrovill Kereskedelmi Vállalatnál számviteli osztályvezető, majd pénzügyi-számviteli főosztályvezető. 1993–1994-ben a Bábolna Takarmányipari Kft. főkönyvelője. 1969-től MSZMP, 1989. októbertől MSZP-tag; 1990. októberben bekerült Győr város közgyűlésébe. 1994. december 11-én polgármesterré választották, stabilizálta az önkormányzatot, mert ő kiválóan ismerte belülről a hivatalt, szemben a kissé hóbortos és különc művészettörténész-tanár elődjével, Kolozsvári Ernővel. 1998. október 18-án ismételten bizalmat kapott. Az 1994. és az 1998. évi országgyűlési választásokon területi listáról nem tudott mandátumot szerezni. 2000-től az MSZP városi elnökségi tagja. 2002. április 7-én a szavazatok abszolút többségével már az első fordulóban bekerült a Parlamentbe. 2002. október 20-án a Fidesz „nagy ászát” (Szakács Imre) már el sem indítják ellene, igazuk van, mert közel húsz (17,25) százalékkal veri meg korábbi alpolgármesterét (Dézsi Csabát).

A két „párhuzamos életrajz” láttán érdemes figyelniük egy sor hasonlóságra. Ha karrier pályákat, illetve típusokat írunk le, akkor pedig fel kell figyelniük.

13. Független az, akit az illetékes választási bizottságok függetlenként vettek nyilvántartásba. Debrecen: Ujvárosi Mihály;

Eger: Ringelmann György; Győr: Oláh Imre, Márkus Katalin; Kecskemét: Benkő Zoltán; Nyíregyháza: Kovács Mihály; Pécs: Molnár Zoltán, Aczél Attila; Sopron: Bács Tamás; Szeged: Kárpás Ferenc, Szilágyi János Szolnok: Rakonczai László; Tatabánya: Lengyel Péter; Veszprém: Lőrinczné Horváth Valéria.

14. Tíz városban csökkent, nyolc városban nem változott, míg négy városban növekedett a jelöltek száma.

15. Békéscsaba: Császár Lajos; Debrecen: Halmos Sándor; Hódmezővásárhely: Kőhegyi András; Nagykanizsa: Suhai Sándor; Nyíregyháza: Fazekas János; Szeged: Molnár Imre; Szolnok: Józsa Csaba; Szombathely: Harangozó Bertalan; Tatabánya: Bencsik János, Lengyel Péter; Veszprém: Francia Ferenc és Bors József.

16. Mindeközben a szabad demokrata jelölt, Miklós Ákos a szavazatoknak csupán az 1,62 százalékát tudta megszerezni. Vagyis: a korábbi párt-személy sorrend 1998-ra tatbányán biztosan megfordult; Bencsik János polgármester személye pártalakító tényező; amint eltűnt a szabad demokrata színtérről, az SZDSZ törpe párttá esett össze.

17. Az elemzők szerint „kampányhiba” történt, hiszen végig Trombitás Zoltán vezetett, de a végén elkövetett hibák miatt 2.583 szavazattal (5,65%) kevesebbet kapott.

18. Lásd: Szőgyi Lenke: Ami a politika mögött van. Önkormányzati választások Egerben. In: Önkormányzati Választások 1994. Politikai szociológiai körkép. Bp., 1996. 250–271. old. Ringelmann György eredetileg a szabad demokraták polgármestere volt, nagyon népszerű gyermekorvos, aki törzsköcs polgára volt városának. Az egrí történet sok egyéb mellett azért is érdekes, mert az „első pártellenes hullám” idején a hatpárti diktatúra ellenes légkörben alakították meg a helyi lokálpatrióta egyesületet, amely a pártok helyett jó néhány évig, pontosan 1998-ig az egyik legbefolyásosabb politikai szervezet, „pártellenes párt”.

19. A gyenge párt, gyenge politikusi teljesítmény, személyes tisztesség „alapese” Debrecen volt; Hevessy József 1994-ben még 16.869 (42,60%) szavazatot szerzett, 1998-ban már csak 2.192 (3,68%) támogatója akadt; nyolc évi polgármesterkedés után csak harmadik lehetett. Dunaújvárosban helyreállt a rend, a szocialista rend. Dunaújváros baloldali város, ott a liberalizmus, akár a nemzeti, akár a nyugatos változata; a konzervatív irányzatokkal kiegészítve is esélytelenné vált, 1998-ban hosszú időre, az biztos. Kovács Pál akkori győzelme, de Kálmán András megjelenése (1999) a város élén a rendszerváltás egy epizódjává tette a szabad demokrata Almási Zsolt nyolcéves regnálását. Szombathely más eset; 1994-ben a szabad demokraták még bírják Nyugat-Magyarországot, így a megyeszékhelyet is tartani tudják, bár már érzékeny veszteségeket szenvedtek. 1998-ban a jobb-közép blokk nyert, Wagner András nyolc év után búcsúzni kényszerült; a sok konfliktus, a sok ügy, a botrányok kikezdték tekintélyét, a vereséget szenvedett párttól semmilyen támogatás sem érkezett. Nyugat-Magyarország elesett, a szabad demokraták pozícióit a Fidesz vette át; 2002-ben revansot a „baloldali blokk” tudott venni, s vett is.

20. Polgármester jelöltjük csupán harmadik lett és három képviselőt vitt be a testületbe, a korábbi öttel szemben.

21. Kocsis Imre Antal polgármester 1990 óta „szabad” demokrata, hiszen sohasem volt tagja a pártnak; ennek ellenére vagy éppen ezért sikeres, már négyszer választották Szekszárd

élére, de országgyűlési választást még sohasem tudott nyerni. (1997–1998-ban rövid időre már volt képviselő, listáról behívták.) Viszont bírta a legnagyobb, hárompárti versenyt, ami megmutatta, hogy jó egyéni teljesítménnyel, megbízható és kiegyensúlyozott politizálással paralizálni lehet a pártja gyenge, sőt egyre gyengülő teljesítményét. Vagyis neki választásról-választásra éppen annyival kell jobbnak lennie, amennyivel pártja gyengébb teljesítményt nyújt.

22. A polgári körök a párttal ellentétes álláspontra helyezkedtek, és más jelöltet nézték ki a város élére; sokak szerint Szeged, a 98-ban meghódított város banális veszteség volt ez a Fidesz számára.

23. A vereség, noha várható, mégis nagy sajtónyilvánosságot kapott. Az okok között említhető, hogy a Fidesz veresége regionálisan nem volt indokolt, hiszen az alföldi kerületekben és városokban 1998-ban és 2002-ben is jól szerepeltek; a 2002. májusi kettős szocialista siker mértéke, előrevetítette az októberi bukást; nyilván ezért nem is indították Bartha László polgármestert. Botka László az 1994-es parlament legfiatalabb tagja gyorsan beérett, a szegedi fiatalok (Botka László, Újhelyi István) „mindent vittek”. Ráadásul Szolnok is a „család érdekeltsegi” körébe került, Botka Lajosné, László édesanyja meglepően magabiztosan győzte le fideszes ellenfelét. Aligha ismerünk a magyar politikatörténetben hasonló esetet.)

24. Dióssy László 1957-ben születet Bonyhádon, ott is érettségizett. Keszthelyen növényvédelmi üzemmérnöki oklevelet szerzett, majd Bikalon az állami gazdaságban, ezt követően Véménden és a menchhelyi téesz-ben közvetlen termelésirányító; 1986-tól a megyei tanácson főelőadó. Közben egyetemi diplomát is szerzett, 1983-ban. 1990-ben már nagyon a politika közelébe sodródott, az agrárkamara ügyvezető titkára. 1990. október 19-én Veszprém városának polgármesterévé választották, egy szavazat híján egyhangúlag. Szabad és fiatal demokrata támogatással egyéni kerületből bejutott a közgyűlésbe. 1994. májusában bejutott a parlamentbe, június 1-jén belépett az SZDSZ-be, december 11-én hat jelölt között is simán győzött. 1995-ben egységes liberális frakciót alakított. (Néhány hónapig összeférhetetlen helyzetben is volt.) 1998 tavaszán az Év Polgármestere lett, lendületbe hozta városát; októberben szociálliberális, tehát közös jelöltként gondja nem lehetett, huszonkét százalékkal győzött a polgári jelölt ellen. 1999-ben a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének elnökévé választották, így 2002-ben természetes módon maradt MSZP–SZDSZ közös jelölt; a négy szűk esztendő ellenére már 23 százalékra nőtt az előnye. Sokan próbálták legyőzni, innen is onnan is, eddig sikertelenül.

25. Pap János (1958) Karcagon született, 1977-ben Orosházán érettségizett; műegyetemi építész diplomával 1986. március 1-jével került Békéscsabára. 1989. májusában alapítója a helyi szabad demokrata csoportnak. 1990. október 26-án – a taxis-blokád első napján – foglalta el polgármesteri székét (szabad és fiatal demokrata támogatással). Polgármesteri beiktató beszédét eképpen fejezte be: „Képviselőtársak! Lássunk munkához!” Ez polgármesteri ciklus-programnak is megtette. Nem a szavak mestere, persze ha kell jól beszél. A „békéscsabai gondolat” egyik képviselője: a magyar városok alakítsanak egységes szövetséget. A gondolat többnyire Demszky Gábor különutas politikáján bukott meg. Békéscsabán találták a kis kincstárat.

1994-ben újra, illetve először mérette meg magát, most már közvetlenül. Biztosan, 14 százalékkal nyer. 1998-ban a Fidesznek már, a szocialistáknak pedig még nem jó, de egyedül is biztosan (kétezer újabb szavazattal támogatásával) nyer 2002-ben a szocialisták is belátják, jobb ma egy Pap János, mint holnap egy Végh László. Már azt is megteheti, hogy nem írja föl az MSZP-t a szavazócédulára. Nagyon nyer, közel harminc százalékot ver rá a második helyezett (szinte teljesen ismeretlen) polgári körös ellenfelére. (Ellene sem merik indítani sem Végh Lászlót, sem Domokos Lászlót.) Pártja minduntalan kapacitálja az országgyűlési választásokon való indulásra, nem tudják meggyőzni. Szerinte a polgármesterkedés erkölcsi kérdés. Elmondása szerint ő Békéscsabáért otthon dolgozik – ezt vállalja, ezt csinálja.

26. Várhegyi Attila 1992-ben, Tüttő István 1997-ben, Kálmán András 1999-ben, időközi választásokon lettek polgármesterek. Mindhárman megnyerték a soron következő rendes választásokat. T. Asztalos Ildikó, Miskolc szintén időközben (1993 nyarán) választott polgármestere 1994. december 11-én vesztett, csak 3. lett a szavazatok 27,5 százalékával. Erről a kivételről lásd: Önkormányzati választások 1994. Politikai szociológiai körkép. Bp., 1996. 235–249. old.

27. A választások inkább a bizalmi tőkén, a kontinuitáson és a stabilitáson alapulnak, a választók gyakran realista módon mérik fel: egy-egy város fejlődését személycserével nem szabad megakasztani vagy kockára tenni. Ha mégis ez történik, annak oka van.

28. Az országosan talán „elfogadhatatlan”, elképzelhetetlenül széles párttámogatásra szinte alig találunk olyan példát, mint ami Mohácson történt 2002-ben: a tisztségben lévő és újrainduló Szekő József polgármestert, a Fidesz jelöltjét a helyi MSZP is támogatta. (Egy ilyen nagy koalíció a megyei jogú városokban is nehezen képzelhető el, bár indokoltsága, vagy indokolhatósága több esetben is nyilvánvaló.)

29. A szokásos példa: Hevessy József Debrecen polgármestere 1994 és 1998 között 72 százalékos, kényelmes közgyűlési többséggel, a szociálliberális kormányzati háttérrel és szabad demokrata belügyminiszterrel „rendelkezett”, politikai ellenfelei mégis a pangás éveinek nevezték ezt az időszakot. Egy 1997-es közvélemény-kutatásunk szerint is a város lakossága rendkívül súlyosan ítélte meg az önkormányzatot, s benne a polgármester tevékenységét. Ezek után következett 1998. októbere.

30. A harmadik álláspont szerint voltaképpen mindenki lokálpatrióta, aki községért, városáért dolgozik. Túl azon, hogy meglehetősen nehezen értelmezhető már maga a fogalom is, meglehetősen nyilvánvaló, hogy „aki városi képviselő akar lenni, annak mind lokálpatriótának kell lennie, ez nem megkülönböztető jegy.” Antall József néhai miniszterelnök egyik egri látogatása alkalmából hasonló észrevételt tett. Amikor a Ringelhann-féle új frakció egyik tagja lokálpatriótaként mutatkozott be, megkérdezte: „Miért a többi nem az?”

31. Veszprémben 2001-ben a felnőtt lakosság 44%-a válaszolta, hogy előnyt jelkent a kettő tisztség, és csupán 32% szerint nem jelent sem előnyt, sem hátrányt.

32. Szombathelyen Wagner András volt az egyedüli kivétel, akinek csupán 3 százalékos volt az előnye.

33. Kivételnek számít Balsay István, aki 1994-ben az országgyűlésbe távozott és azóta is ott dolgozik.

34. Csak Pécs és Szolnok polgármesterei nem indultak a versenyben; előzően mindketten az országgyűlési képviselőiséget célozták meg (Páva Zsolt sikertelenül, Várhegyi Attila bejutott).

35. Mind a négy polgármester a szabad demokratákhoz tartozott, illetve közülük három ma is oda tartozik.

36. Az új szociálliberális kormány 1994. július 5-én a legelső jogszabályok egyikeként terjesztette be az „egymondatos törvényjavaslatát” az összeférhetlenség eltörléséről, vagyis az 1990. évi LXVII. törv. módosításáról szóló törvényjavaslatot, amelyet a parlament 215 igen, 50 nem, és 20 tartózkodás mellett elfogadott.

37. Lásd: Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve. 1994. július 4–5-i ülés, 3. szám. 97–1994. szeptember 5–6-i ülésének első ülésnapja. (8. szám). Kuncze Gábor belügyminiszter exozéja. 543–551. old.; majd az általános vita: 9. szám, 574–637. old.; 654–670. old.; 11. szám, szeptember 12–14-i ülés. 759–784. old.; 12. szám, szeptember 12–14-i ülés. 863–911. old. 13. szám, szeptember 19-i ülés. 945–967. old. 14. szám, szeptember 19–21-i ülés. 970–1022. old. 15. szám, szeptember 19–21-i ülés. 1128–1155. old. 16. szám, szeptember 26–28-i ülés. 1182–1206. old. 18. szám, szeptember 26–28. 1314–1389. old. 19. szám, 1455–1552. old.

38. 1994-ben OGYK jelölt is volt, de nem sikerült mandátumot szereznie.

39. Várhegyi Attila már 1990-ben is országgyűlési jelölt volt. 1990 őszén pártlistáról városi képviselő lett Szolnokon. 1991. december 17-én lett Szolnok városának „első polgára”, a Fidesz egyik legfontosabb önkormányzati politikusa lett. 1994 nyarán a Fidesz országos választmányának elnökévé választották, így bekerült a legszűkebb pártvezetésbe. 1994. december 11-én a szavazatok 52,07 százalékát szerezte meg, így egymagának több támogatója volt, mint másik négy ellenfelének együttvéve (47,93%). Orbán Viktor bizalmi embereként egymást követően ötször választották az országos választmány élére. 1998-ban a szolnoki önkormányzat éléről a kormányba távozott, 1998. július 25-én polgármesteri tisztségéről lemondott. 1998. július 14-től politikai államtitkár, de egy polgármesteri időszakában elkövetett mulasztásáért a bírósági ítélet született ellene, ezért 2001. december 1-jén lemondott. 2002. áprilisban újra képviselő lett, majd jogerős ítéletének kihirdetése után 2002. október 8-án parlamenti mandátumáról is lemondott. Jelenleg a Fidesz pártigazgatója.

40. Rapcsák András hódmezővásárhelyi, és Dióssy László veszprémi polgármesterekről van szó.

41. Lásd: dr. Szabó Iván hozzászólása. In: Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve, 1994. július 5. 3. szám, 130. old. Szabó Iván, akkor még az MDF frakcióvezetőjeként a következőket mondta: „...mit csináljunk azokkal a polgármesterekkel, akik tudtak az összeférhetlenségről, és nem jelöltették magukat képviselőjelöltnek, holott esélyük lett volna a megválasztásra, de tudták, hogy fennáll az összeférhetlenség és nem akartak lemondani a polgármesterségükről, s tőlük most egy esélyegyenlőséget elvettünk. Ez a törvénymódosítás most nem tudja jóvátenni, hogy pótválasztással induljon az a polgármester, aki annak tudatában nem vállalta annak aláírását, hogy megszünteti az összeférhetlenséget.”

42. 1990. áprilisban a Fidesz 22 mandátummal a legkisebb ellenzéki párt lett, a parlamenti választásokon 5,5%-ot, listán

8,9%-ot kapott. Az önkormányzati választások igazi győzteseként a tízezernél több lakossal bíró településeken 15,3 százalékos, az egyéni választókerületekben 8,4 százalékos, az SZDSZ-szel közösen állított jelöltekkel 16,9%-os választási eredményt ért el. A Fidesz-re is az ideológiai sokszínűség jellemző, ez azonban sokkal kevesebb belső konfliktussal járt, mint az SZDSZ esetében, ill. a belső konfliktusokat elsősorban nem az ideológiai nézetkülönbségek okozták. Egyes vezetők a pártot „posztmodern” ill. „alternatív” liberális eszmerendszerrel jellemezték, ennek részletes kifejtését azonban többnyire mellőzték. 1990–1991 fordulóján a kezdetben emberjogi mozgalom politikai stratégiáját tekintve valóban elmozdult egy pragmatikus liberális párt irányába. Ez különösen a Fidesz-frakció parlamenti szereplésében érhető tetten. A Fidesz – szemben az SZDSZ-szel – parlamenti ellenzékbe kerülése óta nem igyekezett átfogó politikai program meghirdetésére és a kormány megbuktatására, az adott hatalmi struktúra keretei között politizált. A Fidesz sikeres politizálását bizonyos – csak erre a pártra jellemző – generációs jegyek is elősegítették. Ennek alapja az idősebb korosztálytól eltérő politikai szocializáció, amely a 80-as évekre esik. E generációs jegyekről – és nem az ideológiai különbözőségekről – vált markánsan más párttá a Fidesz az SZDSZ-hez viszonyítva. A pártban több frakció is kialakult: a főcsoport – Orbán Viktoron – mellett működött még az alternatívitást hangsúlyozó Zöld Frakció, az avantgarde-posztmodern (anarchista) Magyar Narancs Klubhálózat, valamint a bázisdemokraták frakciója. Míg az első kettő nem igazán konfrontálódott a vezető irányvonallal, addig a bázisdemokraták, akik a pártosodásból fakadóan csökkeni látszó, szervezeten belüli demokráciáért törtek

lándzsát, többször kísérelték meg puccszerűen leváltani a vezetőséget és az önkormányzatokba bejutott tagjaik révén a többi Fideszes munkáját átszervezni. Az 1990. decemberi küldöttgyűlésen már-már úgy tűnt, sikerült kompromisszumra jutniuk: a Fidesz új választmányát – Orbánon, Fodoron, Némethen és Tirtsen mint parlamentit, képviselőkön kívül – a „második vonal” uralta és a bázisdemokraták bejutottak a vezetőségbe. A hatalom-átvételi kísérletek végül a bázis demokraták bukásával értek véget, más alternatív csoportok pedig eltávolodtak a párttól. Önkormányzati politikusaik azonban jelentős részben maradtak. A fiatal demokraták 1988–1989-es kicsiny avantgárd mozgalma az 1990 tavaszi választások után kezdett pártszerű formációt felvenni, de az igazi átalakítási, pártosodási kényszerűt a „tömegesen” megjelent önkormányzati emberek jelentették a vezetés számára. A Fidesz 1994. májusi „katasztrofális” választási vereséget követő feltámadása éppen a december 11-i önkormányzati választásokon következett be, s az 1994–1998 közötti nehéz éveket a parlament mellett, a megtartott „önkormányzati végváraiból” harcolta végig. Kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy a Fidesz tíz év alatt is megmaradt „önkormányzati pártnak”, legalábbis ami a káderállomány politikai szocializációját és rekrutációját illeti, bizonyosan.

43. 2002. márciusban egy választás történeti konferencia alkalmával azt prognosztizáltuk, hogy a vezető önkormányzati emberek (polgármesterek) aránya az 1998-as 7 százalékról akár a duplájára növekedhet. A Parlamentben is dolgozó polgármesterek száma 27-ről 47-re nőtt, tehát a képviselők 12 százaléka, ha nem is napi, de rendszeres „ingázó”, országa és városa között.

KÖNYVÉSZET

Felhasznált irodalom

Bocz János: *Az önkormányzatok döntéshozói*. Budapest, 1994, Központi Statisztikai Hivatal.

Bóhm Antal: A helyi hatalom és a lakossági részvétel esélyei. In Pápay Zsuzsa (szerk.): *Helyi hatalom-helyi társadalom*. Budapest, 1987.

Chandler, James A. & Clark, Terry N.: Local Government. In Lipset, Seymour Martin (ed.): *The Encyclopedia of Democracy*. Vol. III., Washington D. C., 1995, Congressional Quarterly Inc.

Farkas János–Vajda Ágnes: *Két választás Magyarországon 1990-ben*. Budapest, 1991, Központi Statisztikai Hivatal.

Horváth M. Tamás: *Pártok a helyi önkormányzatokban. A települések politikai intézményei*. Budapest, 1996, Magyar Közigazgatási Intézet.

Marelyin Kiss József–Kabai Imre–Dénes Attila: Önkormányzati rendszer és társadalmi deficit. A helyi önkormányzatok elő tíz éve Magyarországon. In Kurtán Sándor–Sándor Péter–Vass László (szerk.): *Magyarország Politikai Évkönyve*. Budapest, 2001, Demokrácia Kutatások Magyar központja Alapítvány.

Országgyűlési Napló 1–25: Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve. 3–19. szám, Budapest, 1994, Magyar Országgyűlés.

Vági Gábor: *Magunk, uraim. Válogatott írások települé-*

sekről, tanácsokról, önkormányzatokról. Horváth M. Tamás–Péteri Gábor–Radnóti Sándor (szerk.), Budapest, 1991.

Zongor Gábor: *Választások után*. Önkormányzat, 2002.11.

Felhasznált adatok forrásai

Az 1990-ben megválasztott Országgyűlés Almanachja. Kiss József (szerk.), Budapest, 1992.

Az 1994-ben megválasztott Országgyűlés Almanachja. Kiss József (szerk.), Budapest, 1996.

Az 1998-ben megválasztott Országgyűlés Almanachja. Marelyin Kiss József (szerk.), Budapest, 2001.

Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. I–III. kötet, Budapest, 2001.

Országosan egyeztetett önkormányzati közvélemény-kutatások. A Jelenkutató Intézet önkormányzati adatfelvételei, 1998–2002.

Választási füzetek 87.: Országgyűlési képviselők. Rytkó Emília–Marelyin Kiss József (szerk.), Budapest, 2002.

www.valasztas.hu. Belügyminisztérium Országos Választási Bizottság honlapja (letöltés ideje: 2003. március 16–28.)

www.vokscentrum.hu. Hubai László és Ignác Károly honlapja (letöltés ideje: 2003. március 20.)